

HALINOS DIDŽIULYTĖS-MOŠINSKIENĖS IR ALGIRDO MOŠINSKIO ASMENINĖ BIBLIOTEKA

Audronė Berezauskienė | Anykščių rajono savivaldybės Liudvikos ir
Stanislovo Didžiulių viešoji biblioteka
Vyskupo skveras 1, Anykščiai, Lietuva
El. paštas: audrone.berezauskiene@gmail.com

Straipsnio tikslas – išanalizuoti išeivijoje gyvenusių Lietuvos kultūros ir visuomenės veikėjų: rašytojos, pedagogės Halinos Didžiulytės-Mošinskienės (1911–2004) ir jos vyro inžinieriaus, architekto, bibliofilo Algirdo Mošinskio (1905–1991), šeimos biblioteką. Pagrindinis tyrimo šaltinis buvo Anykščių rajono savivaldybės Liudvikos ir Stanislovo Didžiulių viešojoje bibliotekoje saugoma knygų kolekcija, H. Mošinkienės publikacijos išeivijos spaudoje ir įvairūs nepublikuoti dokumentai. Trumpai apžvelgtos ir A. Mošinskio asmeninės bibliotekos knygos, saugomos Vilniaus universiteto bibliotekos bei Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos fonduose. Remiantis analizės, sintezės ir apibendrinimo metodais pavyko atskleisti bibliotekos sudėtį, savitumą ir jos likimą. Asmeninė biblioteka analizuojama teminiu ir kultūros istorijos aspektais. Atliktas tyrimas parodė, kad H. ir A. Mošinskiai kaupė asmeninę biblioteką, atitinkančią jų, kaip visuomenės veikėjų, Lietuvos patriotų, kultūros, švietimo ir meno atstovų, interesus. Daroma išvada, kad išeivijoje gyvenusiam lietuviui asmeninė biblioteka buvo tarsi ryšys su gimtąja kalba bei savosios kultūros aplinka.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI: *Halina Didžiulytė-Mošinskienė, Algirdas Mošinskis, asmeninė biblioteka, knygos kultūra, išeivija, Lietuva, Brazilija.*

Tyrinėdami lietuvių išeivių bibliotekas susiduriame su knygų migracijos reiškiniu. Lietuvoje pradėtas kaupti knygas, kaip kultūrinį ir intelektualinį turtą, kai kurie savininkai stengėsi išsivežti su savimi, tačiau dauguma jų to padaryti neturėjo galimybių. Lietuvai atgavus Nepriklausomybę, kraštiečių išeivijoje sukauptos asmeninės bibliotekos ar jų dalis ėmė grįžti į gimtąjį kraštą. Tai liudija ir Anykščių viešojoje bibliotekoje saugomų anykštėnų išeivių: prof. Algirdo Antano Avižienio (g. 1932), knygnešio Kazio Rožansko (1919–2010), žurnalisto, visuomenininko Julijono Kęstučio Laskausko (1922–2013), literato, tautodailininko, visuomenininko Juozo Šiaučiulio (1915–1998), asmeninių bibliotekų likimas. Didžioji dauguma tokių išeivių bibliotekų po savininkų mirties pražuvo, nes jų

pergabėnimas į Lietuvą buvo brangus ir ne kiekvienas įstengė tai padaryti, o sukauptos knygos išmestos į šiukšlių kontenerius ir prarastos negrįžtamai.

1994 metais Halinos Didžiulytės-Mošinskienės iniciatyva jos ir vyro Algirdo Mošinskio asmeninės bibliotekos knygos atkeliavo į Lietuvą, Anykščius, Antano Baranausko ir Antano Vienuolio-Žukausko memorialinį muziejų. Du dešimtmečius knygos, saugotos kaip muziejiniai eksponatai, šiuo metu Anykščių viešojoje bibliotekoje prieinamos visiems skaitytojams. Jos atsispindi Lietuvos integralios bibliotekų informacijos sistemos (LIBIS) suvestiniame kataloge.

Šio straipsnio tikslas – remiantis analizės, sintezės ir apibendrinimo metodais atskleisti minimos bibliotekos savitumą bei jos likimą, įvairiais aspektais išanalizuoti jos sudėtį. Tai gali padėti išsiaiškinti savininkų kūrybinius ir asmeninius ryšius su Lietuvoje bei užsienyje gyvenusiais rašytojais, kultūros ir mokslo veikėjais, atskleisti knygų kaupimo ir skaitymo ypatumus, savininkų intelektualinius interesus.

BIBLIOTEKOS SAVININKŲ GYVENIMO IR VEIKLOS BRUOŽAI

Inžinierius, architektas, bibliofilas A. Mošinskis gimė 1906 m. gegužės 16 dieną Sankt Peterburge¹. Mokytiis pradėjo lietuvių gimnazijoje Petrapilyje. Ten baigė tris klases. Vėliau mokėsi Charkove rusų gimnazijoje. Tėvams grįžus į Lietuvą, jis 1925 m. baigė Vokiečių gimnaziją Kaune ir išvyko studijuoti į Paryžių. Įstojo į Sorbonos universitetą, kur dvejus su puse metų studijavo dailės ir architektūros istoriją. Lygiagrečiai per vienerius metus baigė Prancūzų kalbos ir literatūros institutą². 1928 m. dirbo prancūzų Meno mainų draugijoje, kuri priklausė Dailės dalykų ministerijai. Darbo reikalais aplankė nemažai Prancūzijos miestų, studijavo ir aprašė jų architektūros paminklus. Lankėsi Italijoje, Šveicarijoje, Čekoslovakijoje, Vengrijoje, Jugoslavijoje ir Danijoje. 1929 m. įstojo į Berlyno Charlottenburgo aukštąją technikos mokyklą. 1934 m. ją baigė ir 1935 m. vasarį gavo inžinieriaus architekto diplomą. Studijuodamas Berlyne rinko medžiagą moksliniam darbui apie Europos medinę architektūrą, kartu ieškojo duomenų ir apie Lietuvos senąją architektūrą. Pradėjo domėtis ir rinkti senuosius lietuvių rankraščius, graviūras, inkunabulus, retas knygas apie Lietuvos kultūros praeitį. Jis perfotografavo Vakarų Europos archyvuose ir bibliotekose buvusius Lietuvos ir Prūsijos žemėlapius nuo viduramžių iki 1850 metų. Daugiau kaip tūkstančio didelio formato nuotraukų rinkinį padovanojo Vytauto Didžiojo universitetui. Tai Lietuvos žemėlapių kopijos iš Berlyno kartografijos skyriaus, iš Prūsijos valstybinės bibliotekos – fotokopijų kompleksas, kartografinių Lietuvos rankraščių nuotraukų kompleksas, sąrašas manuskriptų apie Lietuvos praeitį, jo piešti medinės architektūros eskizai iš

Vakarų Europos. Daugelis šių darbų tuo metu sudarė Vytauto Didžiojo universiteto bibliotekos kartografijos skyriaus branduolį³.

Grįžęs į Lietuvą dirbo Lietuvos Respublikos susisiekimo ministerijoje, 1939–1941 m. buvo Lietuvos Raudonojo Kryžiaus ligoninės vyr. inžinierius. Drauge su geografijos profesoriumi L. Bagrockiu (Leo Bagrov) organizavo ir pradėjo leisti kartografijos žurnalą „Imago Mundi“.

A. Mošinskis Lietuvos kultūriniame gyvenime reiškėsi įvairiapusiškai: skelbė straipsnius apie Lietuvos senųjų paminklų apsaugą žurnale „Naujoji Romuva“, aktyviai dalyvavo Lietuvos inžinierių ir architektų sąjungos veikloje, projektavo įstai-gų, sanatorijų, ligoninių pastatus, tyrinėjo Gelgaudiškių pilį ir parengė jos konser-vavimo projektus. Jis parengė Andrioniškio (Anykščių r.) tuberkuliozės sanatorijos ir Biržų ligoninės projektus, Lietuvos Raudonojo Kryžiaus ligoninių plėtros projek-tą. Daugelis jo projektų buvo įgyvendinti.

Nuo 1941 m. iki 1943 m. A. Mošinskis dirbo Kauno taikomosios dailės instituto Architektūros katedroje⁴. Čia jis dėstė architektūros istoriją, supažindino studentus ir su unikalia savo paties surinkta medžiaga apie senąją medinę Europos architek-tūrą, Lietuvos pilių statybos istoriją, jų stilių. Gyvendamas Lietuvoje A. Mošinskis įnešė didelį indėlį į architektūros mokslo raidą, padėjo Lietuvos kartografijos pama-tus, paliko ryškų pėdsaką Kauno taikomosios dailės institute. 1937 m. birželio 20 d. Panevėžyje vedė Haliną Didžiulytę. 1944 m. pasitraukė į Vakarus, gyveno Austrijo-je. 1947 m. išvyko į Braziliją ir ten praleido visą likusį gyvenimą.

H. Didžiulytė-Mošinskienė buvo pirmosios lietuvių rašytojos moters Liudvikos Didžiulienės-Žmonos ir lietuviškos spaudos platintojo, bibliofilo, Sibiro tremtinio Stanislovo Didžiulio anūkė. Ji gimė 1911 m. vasario 19 d. Kanske, Krasnojarsko krašte (Rusija). Augo Čekoslovakijoje, paskui Lenkijoje, Krokuvoje. 1918 m. grį-žo į Lietuvą, gyveno senelių L. ir S. Didžiulių namuose Griežionėlėse (Anykščių r.). 1919 m. gyveno Troškūnuose (Anykščių r.), o 1920 m. persikėlė į Panevėžį⁵. 1928 m. baigė Panevėžio gimnaziją. Apie savo metus Panevėžio gimnazijoje H. Di-džiulytė rašė: *Sunkiai sekėsi lietuvių kalba. Per visą gimnaziją neperkopdavau trejeto, tik 7–8 klasėse, direktoriui J. Lindei-Dobilui dėstant lietuvių kalbą ir pasaulinę litera-tūrą, gavau ketvertus, o už rašinius – net pagyrimus. <...> Prancūzų kalba nuo penk-tos klasės man buvo atgaiva. Žavėjaisi jos skambumu, jos poezija ir rašytojais, kuriuos taip vaizdžiai ir dailiai perteikdavo m-elle Antonette (pavardės nebeprisimenu) ir mūsų*

1 Mošinskis Algirdas. Iš *Visuotinė lietuvių enciklo-pedija*. Vilnius, 2009, t. 15, p. 514.

2 Algirdas Mošinskis. Iš *Kauno meno mokykla 1940–1951*. Kaunas, 2002, p. 164.

3 Ten pat, p. 164.

4 Ten pat, p. 165.

5 Halina Mošinskienė. Iš *Anykštėnų biografijų žinyras* [interaktyvus]. Anykščiai [žiūrėta 2014 m. liepos 18 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.anykstenai.lt>>.

klasės auklėtoja ponia Gailevičienė. <...> Gimnazija man davė pagrindus ateičiai, atvėrė duris siekiams. Mokytojų pavyzdys skatino ir mane būti mokytoja...⁶

Baigusi gimnaziją H. Didžiulytė studijavo Kauno Vytauto Didžiojo universitete ir 1936 m. jį baigė. Nuo 1937 m. kartu su poete Salomėja Nėrimi dirbo mokytoja Panevėžio mergaičių gimnazijoje. Jos bendravo, susitikdavo po darbo namuose. *S. Nėris skaitydavo savo eiles, o H. Didžiulytės prašydavo paskaityti lenkiškai A. Mickevičių.*⁷

Nuo 1942 iki 1944 m. vasaros H. Didžiulytė-Mošinskienė savo bute Kaune nuo nacių teroro slėpė žydus: M. Ginką, Sonią Ginkaitę – *namų šeimininkę Onutę*, Sarą Goldmanaitę-Filkenbraud, *siuvėją Marianą* – Betshebę Taborsky, kuri buvo pagrindinė liudytoja *Yad Vashem* tų lietuvių, kurie gelbėjo pavienius žydus ir su šeimomis. H. Mošinskienė 1982 m. buvo apdovanota Pasaulio tautų teisuolio diplomu ir medaliu su įrašu: *Halinai Mošinskis – dėkinga žydų tauta.*⁸

Sovietiniu laikotarpiu Lietuvoje mažai kam žinoma dramaturgė, prozininkė, spaudos bendradarbė, vertėja H. Didžiulytė-Mošinskienė išėivijoje buvo viena iš aktyviausių lietuvių puoselėtojų, kultūros veikėjų. Savo kūrybinę, bibliofilinę veiklą ji pradėjo Brazilijoje. H. Mošinskienė dirbo San Paulo lietuviškoje mokykloje, vedė radijo valandėles lietuviams, vadovavo literatų būreliui, bendradarbiavo leidiniuose „Mūsų Lietuva“, „Tėviškės žiburiai“ ir kitoje lietuvių išėivių spaudoje. Dienraštyje „Mūsų Lietuva“ 1979–1986 m. ji paskelbė daugiau kaip penkias dešimtis publikacijų įvairiomis aktualiomis išėivijos lietuviams temomis. Ji redagavo Brazilijos lietuvių bendruomenės Literatūros būrelio veiklos apžvalgą „Mūsų dešimtmetis“ (1982). H. Mošinskienė užsienio žurnaluose spausdino savo prisiminimus apie šimtametę anytą Celiną Petkevičiūtę-Mošinskienę – įdomią asmenybę ir lietuvių puoselėtoją, savo jaunystės dienų draugę Verą Radauskienę – poeto Henriko Radausko aristokratišką mūžą ir ištikimą jo gyvenimo bendrakeleivę, paskelbė savo apsakymų trilogiją *Pavasario sonata*, eilėraščių ciklą *Ruduo Ohio*. Tai tik menkas žiupsnelis kūrybos, padėjusios atskleisti dar vieną asmenybę iš literatūriniais polinkiais apdovanotos Didžiulių šeimos. 1992 m. duodama interviu žurnalistei Vidai Bielskytei, H. Mošinskienė prisipažino:

Potrąukį kūrybai mes visi, matyt, paveldėjome iš bobutės Liudvikos, nors senelis Stanislovas Didžiulis irgi buvo lietuviškų knygų mylėtojas, turėjo vertingą biblioteką, rinko tautosaką. <...> Pradėjau rašyti jau užsienyje, berods 1949 m., nors jau ir anksčiau mėgau rašyti dienoraštinius literatūrinius dalykėlius. Tačiau kažin ar būčiau spausdinusi ką, jei ne išėivijos spauda. Paprašė Brazilijos lietuvių laikraštis „Mūsų Lietuva“, vėliau BALF-as padėti kuo nors renkant aukas – parašyti vieną kitą apsakymą. Mano „pasakaitės“, kaip aš jas vadinu, patiko skaitytojams. Rašiau paprastai, be didelių filosofijų, ką pati buvau išgyvenusi, ką jaučiau. Temos ir

faktai iš gyvenimo paimti, bet padailinti. Man atrodo, kad rašydama tiesiog bendrauju su žmonėmis, jie turi progos paskaityti ir susimąstyti.

San Paule maždaug apie 1970 m. suorganizavome literatūrinį būrelį – ateidavo apie 8–12 asmenų, kažkas panašaus į kun. J. Lindės-Dobilo meno kuopą. Išleidome 10 veiklos literatūrinį almanachą ir... išsikovėme. Aš išleidau apsakymų rinkinį, bet manau, kad vertėtų sudaryti ir poezijos rinkinį. Turiu ir stambesnių dalykų. Parašiau „Didžiulių sągą“ – kelių kartų šeimos biografiją, kaip man atrodė. Aprašiau savo pačios kelionę iš Sibiro iki Amerikos, dabar sustojau prie universiteto metų.⁹

H. Mošinskienė išleido scenos vaizdelių knygą *Baltosios lelijos riteris* (1959), apsakymų rinkinį *Ošiančios pušys* (1968). Šios knygos viršelio atlanke apie autorę parašyta:

Ji ateina į skaitančiąją visuomenę, kaip jautri moteriška siela, kalbanti į kitas sielas atsiminimais, svajonėmis, vaizdais ir paralelėmis. Gyvendama Brazilijoje, autorė palyginimui vaizduoja to krašto gyvenimą, bet lygiagrečiai persikelia į seniai paliktą tėvynę, į vaizduotėje atkurtą dabarties tikrovę ir parodo tą gyvenimą tokį tikrą, kad negali abejoti jos žiniomis ir atkurtais vaizdais. Knygoje „Ošiančios pušys“ autorė nesitenkina savo kūrybine intuicija, bet atsiminimais pažadina pasąmonę, iš kurios trykšta nuoširdi meilė savo motinai, senelei, gimtajam kraštui, jos gamtai ir peizažui. Tai sunkiai aptariamasis žanras, į kurį susipina tikrovė ir fantazija, kūryba ir prisiminimai.¹⁰

Knyga sulaukė ne tik gerų atsiliepimų, bet ir A. Nykos-Niliūno (Čipkaus), pasirašiusio dar ir Andriaus Sietyno slapyvardžiu, kritikos. 1969 m. balandžio 4 d. žurnalo „Aidai“ straipsnyje „Pereitos vasaros knygų derlius“ jis rašė:

Halinos Didžiulytės-Mošinskienės „Ošiančios pušys“ ir Laimučio Švalkaus „Dienų sukuriuos“ tai, geriausiu atveju, privati literatūra, rašoma ne viešumai, bet sau, kaip dienoraščiai ir kitokios „alkanos mintys“: gal kada nors visa tai bus įdomu vaikams arba anūkams. Todėl, skaitydamas šios rūšies literatūrą, visuomet jautiesi lyg nediskrečiai brautumeisi į privatumą kieno nors gyvenimą arba netikėtai būtum užklupęs žmogų apatiniuose drabužiuose.

6 MOŠINSKIENĖ, Halina. Gimnazijoje 1920–1928 metais. Iš *Panevėžio Juozo Balčikonio gimnazija prisiminimuose*. Panevėžys, 2007, p. 158.

7 BIELSKYTĖ, Vida. Po 50 metų: pamąstymai gyvenime ir širdyje: interviu su išeivijos rašytoja Halina Didžiulyte-Mošinskiene. *Tiesa*, 1992, liepos 16, p. 3.

8 Pasaulio tautų teisuoliai gelbėjo žydus [interaktyvus]. [Žiūrėta 2014 m. rugpjūčio 15 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.jewishpanevezys.lt/>>.

9 BIELSKYTĖ, Vida. Po 50 metų: pamąstymai gyvenime ir širdyje, p. 3.

10 MOŠINSKIENĖ-DIDŽIULYTĖ, Halina. *Ošiančios pušys*. Chicago, 1968. 177 p.

Rašyti, be abejo, turi teisę kiekvienas, ir ką tik nori; taip pat ir spausdinti. Bet reikėtų nepamiršti vartotojo (šiuo atveju skaitytojo).

<...> Halinos Didžiulytės-Mošinskienės sentimentalų beletristinių nuotrupų rinkinys „Ošiančios pušys“ yra tipingas privačios literatūros, įdomios tik pačiai autorei ir jos šeimai, pavyzdys.¹¹

Tikėtina, kad, sulaukusi tokio savo knygos ir savo kūrybos vertinimo, autorė daugiau knygų nesiryžo leisti. Tačiau plunksnos nepadėjo ir aktyviai reikėsi spaudoje.

Gyvendama Brazilijoje H. Mošinskienė susirašinėjo su anykštėnais rašytojais Milda Telksnyte-Račkaitiene ir Vygandu Račkaičiu, knygos apie jos senelę – L. Didžiulienę-Žmoną *Kaip lašas mariose* (2004) autoriais. Anykščių krašto šviesuoliai M. ir V. Račkaičiai H. Mošinskienei nuolat siuntė Lietuvos periodinius leidinius: Anykščių krašto kultūros ir istorijos žurnalą „Anykščiai“, jų pačių redaguotą katalikišką laikraštį vaikams „Kregždutė“, savo kūrybos bei kitų anykštėnų autorių knygas. Laiškuose jiems H. Mošinskienė guodėsi, kad gyvendama svetur visada jautėsi neįvertinta: *Buvau šešėlyje, nors teko gerokai atiduoti laiko ir pastangų lietuviybės išlaikymui nuo 1953–1991 m., dėmesys visas į Lietuvą nukreiptas ir ieškau kur tik gaunu iš ten spaudos, be to, dar siunčia man „Tėviškės žiburius“ iš Kanados, ten jie daug žinių duoda.*

Tame pačiame laiške ji rašė apie savo, kaip vertėjos, ryšius su lietuvių dailininku, architektu Petru Kiaulėnu:

Dabar turiu įdomų darbą (gal jau minėjau?) verčiu iš prancūzų k. į lietuvių dailininko Petro Kiaulėno biografiją, jo paties rašytą. Kaip tik praeitais metais jo žmona Vasia buvo nuvažiavusi Lietuvon, jo paveikslus vežė parodai ir berods dalį jų paliko. O ten paprašė, kad išversti jo biografiją, nes nori išleisti apie jį atskirą monografiją. Man tai labai įdomu, nes grįžtu į tuos prieškarinius laikus, kai teko studijuoti Kaune ir būti Paryžiuje, kaip tik tuo pat laiku, kaip ir į gyvenimą meilės ir dailės veržėsi Petras Kiaulėnas, su kuriuo kaip tik teko susipažinti 1938 m. ir 1939 m. Paryžiuje. Jis piešė mano portretą. O 1992 m. teko man aplankyti N. Yorke gyvenančią jo žmoną – našlę Vasią ir tas susitikimas buvo nepaprastai jaudinantis. Ji ir atsiuntė man tą darbą. Yra viso 25 puslapiai mašinėle. Jau baigiu visą versti. O po to teks pats sunkiausias darbas stiliaus šlifavimas ir pritaikymas autoriaus charakterio. Viską teks mašinėle spausdinti ir po to nusiųsti į Vilnių Romualdai Budriui.¹²

Apie savo kūrybinius sumanymus ir rengiamus straipsnius spaudai ji nuolat užsimindavo laiškuose. 1996 m. sausio 25 d. laiške anykštėnams ji rašė: *Yra keletas apysakų, kurias vis ruošiausi paruošti spaudai, bet taip ir nespėjau. Man daug kliudė „visuomeninės pareigos“, kurioms buvau tikrai atsidavusi, nes negalėjau nurimti matydama, kaip lengvai ateiviai lietuviai pasiduoda nutautėjimui. Pajėgiau. Visus gyvenimo*

metus atidaviau dirbdama mokykloje privačiai ir spaudoje Lietuvių išeivijos, ir platino me lietuviškas knygas.¹³

Tų pačių metų kovą H. Mošinskienė džiaugėsi San Paule viešėjusia delegacija iš Lietuvos: *Kovo 14 d. turėjome iškilmingą sekmadienį, Lietuvos Respublikos Prezidentui Algirdui Brazauskui su palyda aplankius lietuvius S. Paulyje. Nuoširdžiai sutikome ir nuoširdžiai išsikalbėjome. Dabar turiu skubiai paruošti straipsnius lietuvių išeivijos spaudai.*¹⁴ Laiške ji dėkojo M. ir V. Račkaičiams už atsiųstus laikraštį „Žiburys“ ir žurnalą „Anykščiai“.

BIBLIOTEKOS KAUPIMAS

H. ir A. Mošinskių asmeninės bibliotekos pagrindiniai komplektavimo būdai buvo knygų pirkimas, dovanos, prenumeravimas. Bibliofilinių, senųjų ir retų leidinių, žemėlapių komplektavimo šaltiniai buvo įvairūs užsienio šalių antikvariatų bei aukcionų, pirkimas iš privačių asmenų, mainai.

Žinių apie A. ir H. Mošinskių biblioteką randame enciklopedijose, periodiniuose leidiniuose, Almos Braziūnienės, Silvijos Vėlavičienės, Vidos Bielskytės straipsniuose. Daugiau informacijos pavyko rasti nepublikuotuose šaltiniuose – A. Mošinskio bei H. Mošinskienės rankraščiuose, laiškuose. A. Mošinskio bibliofilinė veikla atskleista A. Braziūnienės knygoje *Bibliofilija kaip asmenybės raiška. Kazio Varnelio biblioteka* (2008). Autorė rašo, kad A. Mošinskis turėjo įtakos K. Varnelio bibliofilinei veiklai: *Kitas bibliofilas, padėjęs sustiprėti Varnelio bibliofilinėms aspiracijoms, – Algirdas Mošinskis (1905–1991), architektas, inžinierius, istorikas, plačios erudicijos kultūrininkas. Jis irgi vaikščiojo tais pačiais Kauno taikomosios dailės instituto koridoriais (1941–1943 m. čia dėstė architektūros istoriją ir konstrukciją). Pirmiausia juodu, Mošinskį ir Varnelį, suartino senieji Lietuvos žemėlapiai. Prieškario Kaune Mošinskis buvo žinomas kaip senosios kartografijos mėgėjas ir žinovas, 1933 m. surengęs savo žemėlapių parodą.*¹⁵

H. ir A. Mošinskių asmeninė namų biblioteka pradėta kaupti apie 1928 m., kai A. Mošinskis pradėjo domėtis žemėlapiais, senais ir retais leidiniais, juos pirk

11 SIETYNAS, Andrius (*Čipkus, Alfonsas – Nyka-Niliūnas*). Pereitos vasaros knygų derlius. *Aidai*, 1969, balandžio 4 d. [interaktyvus]. [Žiūrėta 2014 m. rugpjūčio 27 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.aidai.us/index.php?option=com_content&view=article&id=4324:kn&catid=279:196904&Itemid=310>.

12 H. Mošinskienės 1994 m. liepos 24 d. laiškas M. ir V. Račkaičiams [rankraštis]. Anykščių VB

Kraštotyros ir leidybos skyrius. Rankraščiai. F. 2.

13 H. Mošinskienės 1996 m. sausio 25 d. laiškas M. ir V. Račkaičiams [rankraštis]. Anykščių VB Kraštotyros ir leidybos skyrius. Rankraščiai. F. 2.

14 H. Mošinskienės 1996 m. kovo 26 d. laiškas M. ir V. Račkaičiams [rankraštis]. Anykščių VB Kraštotyros ir leidybos skyrius. Rankraščiai. F. 2.

15 BRAZIŪNIENĖ, Alma. *Bibliofilija kaip asmenybės raiška*. Vilnius, [2008], p. 89–90.

ir kolekcionavo. 1932 m. A. Mošinskio bibliotekoje jau buvo 110 knygų. Apie jos ištakas rašyta 1985 m. Bostone išleistos *Lietuvių enciklopedijos* 37-ajame tome: *1928–32 studijuodamas Berlyne, buvo Deutsche Orient draugijos narys ir parinko medžiagos iš armėniškų ir arabiškų raštų IX–XVI a. Lietuvos istorijai. Pastaraisiais metais parašė apie savo tėvo Vytauto M. (žr. LE XIX) veiklą Ukrainoje ir savuosius atsiminimus iš Lietuvos po 1941. Spausdino dalimis Lietuvoje „Tėviškės žiburiuose“. Turi surinkęs 110 knygų įvairiomis kalbomis, kur minimi žydų gelbėtojai Lietuvoje.*¹⁶

1984 m. liepos 28 d. dienraščio „Draugas“ numeryje A. Mošinskis, rašydamas apie prof. V. Biržiškos nuopelnus gelbstint nuo sunaikinimo vertingas knygas, pasidalijo mintimis ir apie savo, kaip bibliofilo, veiklą:

Dar studentavimo laikais buvau bibliofilu – rinkdavau retas knygas užsienio antikvariatuose, Paryžiuje, Berlyne, Venecijoje, Florencijoje ir atveždavau jas dovanų mūsų tėvų senam draugui, Kauno universiteto bibliotekos direktoriui profesoriui Vaclovui Biržiškai. Tai buvo knygos, vienokiu ar kitokiu atžvilgiu surištos su Lietuva – kaip dabar priimta vadinti „Lituanica“. Profesorius jas mielai priimdavo. Taip ne viena reta ar sena knyga Kauno universiteto bibliotekoje yra su mano ekslibriu.

Kartais man netyčia pakliūdavo net unikatai, tai yra veikalai, kurių egzistuoja tik vienas egzempliorius. Taip už keletą dolerių gavau labai retą Vokietijos žemėlapi – medžio ražinį, kuris, kaip paskiau pasirodė, buvo pirmas Vokietijos žemėlapis iš ankstyvųjų viduramžių, kurio neturėjo nė viena biblioteka pasaulyje.¹⁷

Žemėlapi A. Mošinskis perdavė Valstybinei bibliotekai Berlyne, o mainais gavo XVII ir XVIII amžiaus prūsų karalių įsakymų kaimiečiams rinkinį vokiečių ir lietuvių kalbomis. Tai buvo trisdešimties žemėlapių plakatų rinkinys „Einblattdrucke“. Vėliau A. Mošinskis jį perdavė prof. Vaclovui Biržiškai. Tame pačiame straipsnyje bibliofilas prisiminė rinkinio perdavimo faktą: *Prof. Biržiška, juos gavęs, baisiai susijaudino, net pradėjo prakaituoti kakta. O man paskui Berlyne kiti specialistai pasakė, kad aš galėjau prašyti iš vokiečių bent 10 ar 15 tūkstančių amerikietišku dolerių, kuriuos jie būt buvę sumokėję, bet...*¹⁸

A. Mošinskis Kaune buvo surengęs žemėlapių parodą. Apie ją Mstislavas Dobužinskis 1933 m. laikraštyje „Lietuvos aidas“ rašė: „*Pribačio*“ *knygyne atidaryta maža parodėlė senovinių Lietuvos žemėlapių, daugiausia XVI ir XVII a. Tai yra didžiulio ir įdomiai sudaryto Algirdo Mošinskio rinkinio dalis. Ne tik istorijos, bet ir meno atžvilgiu ši parodėlė didžiai įdomi.*¹⁹

Kaune A. Mošinskis gyveno toli nuo instituto, kuriame dirbo. Karo metu, sutrikus susisiekimui, jis nebegalėjo nešioti knygų, neatkreipdamas į save gestapo dėmesio (mat jis knygų ryšulį pasikabindavo ant lazdos, užsikeldavo ant peties ir taip

žingsniuodavo į institutą). Todėl laikinai ėmėsi restauravimo darbų. Iki 1943 m. dirbo Dailės institute²⁰.

Priartėjus frontui, 1944 m. išvykdami į Austriją H. ir A. Mošinskiai išsivežė didelę dalį (apie 8 tūkst. egz.) savo šeimos bibliotekos. 1944 m. poeto H. Radausko žmona V. Radauskienė vienai savo bičiulei Onai Jakutienei iš Berlyno rašė: *Vienoje mačiau Haliną M[ošinskienę]. Labai gražiai susitikome. Ji dar buvo sanatorijoje po vaiko. Gerai atrodė. Buvo maloni. Jie atsivežė visą biblioteką (8000 tomų), o be jos daug kitų dalykų. Gyvena, rodos, gerai.*²¹ Pats A. Mošinskis 1946 m. rugsėjo 24 d. laiške Albertui Geručiu prisipažino: *Pavyko man tiesiog stebuklingu būdu išvežti iš Lietuvos vagoną knygų, tai yra žymią dalį mano bibliotekos, iš ko dabar ir gyvename.*²²

A. Mošinskiui persikėlus į Vieną, K. Varnelis prisiminė jų susitikimus kaip vieną maloniausių bendravimo momentų: *Su Mošinskiu sėdėdami kur nors kavinėje kalbėdavom apie knygų kolekcijas, rinkinius. Jis sakė, kad atvežęs į Vieną visą savo pagrindinę biblioteką, visas savo brangiausias knygas. Bet matyti jų man neteko. Kur jis Vienoj buvo viską sukrovęs, gal specialiai kur padėjęs, gal sunku ir prieit prie jų buvo, nežinau.*²³

Brazilijoje A. Mošinskis savo laisvalaikį skyrė senų istorinių knygų paieškoms, rašė atsiminimus, propagavo Lietuvos istoriją, kultūrą. 1967 m. jis lankėsi Čikagoje, kur vyko sūnaus Jurgio vestuvės. Užėjęs į Los Angeles dienraščio „Naujienos“ redakciją, jis pasiguodė, kad Amerikoje spausdintas knygas Brazilijos lietuviams sunku nusipirkti. A. Mošinskiui rūpėjo gauti lietuviškomis organizacijoms knygų mažesnėmis kainomis.²⁴ Dienraščio redakcijos darbuotojams A. Mošinskis papasakojo apie savo domėjimąsi senomis knygomis. Prisiminė savo gyvenimo faktą, kai buvo priverstas pardavinėti knygas, kad jo šeima išgyventų: *1947 m. atvykęs į Braziliją, neturėjau darbo. <...> Pradėjau pardavinėti knygas. Pradėjau nuo savųjų. Man pavyko iš Lietuvos atsivežti į Braziliją savo knygyno knygų. Nenorėjau su jomis skirtis, bet reikėjo. Nepardaviau nei vienos, liečiančios Lietuvos praeitį, bet pardaviau kelias vertingas senas knygas. Jų tarpe buvo keletas inkunabulų, medinėmis raidėmis spausdintų penkiolikto šimtmečio pabaigoje. Pavyko parduoti kelis iliustruotus Viduramžių*

16 Mošinskis Algirdas. Iš *Lietuvių enciklopedija*. Boston, Mass, 1985, t. 37, p. 413.

17 MOŠINSKIS, Algirdas. Tylaus kabineto mokslininko ryžtas: kaip prof. Vaclovas Biržiška išgelbėjo vertingas knygas nuo sunaikinimo. *Tarp knygų*, 2004, nr. 12, p. 18–19.

18 Ten pat, p. 20.

19 DOBUŽINSKIS, M. Senoviniai Lietuvos žemėlapiai. *Lietuvos aidas*, 1933, birželio 16, (nr. 109), p. 2–3.

20 Algirdas Mošinskis. Iš *Kauno meno mokykla*,

1940–1951, p. 164–165.

21 Veros Radauskienės laiškas Onai Jakutienei [interaktyvus]. Berlynas, 26.11.44. *Metmenys*, 2005, nr. 85, p. 19 [žiūrėta 2014 m. rugpjūčio 8 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.epaveldas.lt>>.

22 A. Mošinskio 1946 m. rugsėjo 24 d. laiškas A. Geručiu [mašininis]. VUB RS, F 155–588, 1 lap.

23 BRAZIŪNIENĖ, Alma. *Bibliofilija kaip asmenybės raiška*, p. 93.

24 A. Mošinskis domisi senomis knygomis. *Naujienos*, 1967, rugpjūčio 28, (nr. 201), p. 4.

*rankraščius. Už tas senas knygas gavau net 3 000 dolerių. Tai buvo didelė parama ne tik man, bet visai mūsų šeimai, susidedančiai iš devynių asmenų. Šeima buvo gausi, bet darbingas buvau tiktai aš vienas.*²⁵ A. Mošinskis pasakojo, kad turi 3000 retų dalykų. Tarp jų septyniolikto ir aštuoniolikto šimtmečio medžio raižiniai, liaudies kūryba, daugiausia liečianti rusų ir baltagudžių praeitį. Jis paminėjo, kad yra gražūs dalykai, ranka spalvinti. Menas, bet yra mažai dar iširta sritis ir norėtų juos atiduoti į geras ir saugias rankas, kad nesunykty.²⁶

1971 m. rugsėjo 13 d. minėtame dienraštyje paskelbta žinutė, kad A. Mošinskis rūpinasi lietuviybės reikalais. Jis ketina paaukoti keletą tūkstančių dolerių Lietuvos istorijai išleisti ir lituanistikai paremti.²⁷ 1973 m. San Paule išleistame *Brazilijos lietuvių žinyne* A. Mošinskio pavardė nurodoma inžinierių ir architektų sąrašė. 1982 m. Brazilijos lietuvių bendruomenės leidinyje *Mūsų dešimtmetis*, kurį redagavo H. Mošinskienė, išspausdintas A. Mošinskio straipsnis „Lietuvos atstovo paskyrimas“. Straipsnyje autorius rašo apie savo tėvo Vytauto Mošinskio veiklą padedant sugrįžti į Lietuvą Pirmojo pasaulinio karo į Rusiją nublokštiems lietuviams. A. Mošinskis parašė prisiminimus apie tėvo veiklą ir savo įspūdžius iš Lietuvos po 1941 metų, kuriuos spausdino dalimis Toronte leidžiamame žurnale „Tėviškės žiburiai“ ir Brazilijos lietuvių laikraštyje „Mūsų Lietuva“.

1992 m. Brazilijoje A. Mošinskis kartu su žmona savo bibliotekoje turėjo apie 40 tūkst. egzempliorių knygų²⁸. Koku būdu ir iš kur įsigydavo knygas gyvendami Brazilijoje, galime atsekti ir iš knygoje paliktų radinių bei įrašų. Yra išlikę vokai su Lietuvių katalikų mokslo akademijos centro valdybos informaciniais pranešimais, kuriuose rašoma, kiek pinigų reikia sumokėti už leidinį. Pavyzdžiui, prof. Jono Gričiaus veikalas *Grožis ir menas*, kurio kaina nurodyta 20 dolerių, Akademijos nariui arba jos leidinių prenumeratoriui kainavo tik 10 dolerių. Prof. dr. Stasio Šalkauskio *Rinktinių raštų* I tomas kainavo 40 dolerių o Akademijos narys ar prenumeratorius mokėjo tik 35 Amerikos dolerius. Tokiais dokumentais remiantis galima daryti išvadą, kad bibliotekos savininkai Akademijos leidinius pirko mažesniais kainomis, t. y. su nuolaida. H. ir A. Mošinskių bibliotekoje yra šeši Akademijos metraščio tomai, išleisti 1965–1985 m. laikotarpiu. Visų yra po du egzempliorius, išskyrus trečiąjį tomą. Bibliotekoje sukaupta dvylika Lietuvių katalikų mokslo akademijos suvažiavimo darbų, išleistų 1973–1987 m. laikotarpiu.

Knygoje *Lietuvos istorijos praeitis* (1973) paliktas dviejų lapų Lietuvos istorijos draugijos „Bendraraštis“, kurio viename lape išvardytos išleistos knygos ir pridėtas užsakymo lapelis su kainomis, kitame lape pateiktas pasiūlymas užsisakyti:

Ką tik išėjo iš spaudos pirmas tomas Lietuvos istorijos šaltinių: „Fontes historiae Lituaniae:

Relationes status I. T.“ Tai Lietuvos vyskupų 17–18 amžiaus pranešimai Apaštalaž Sostui

apie Lietuvos vyskupijų padėtį ir bendrai Lietuva. Šis šaltinių, surinktų iš Vatikano archyvų, tomas yra gražiai išleistas, yra stambus (LV-452 psl. ir du žemėlapiai) ir svarbus veikalas Lietuvos istorijai. Jame viskas – kaip patys dokumentai – reliacijos, taip mūsų pridėti platus paaiškinimai yra lotynų kalba, taip kad šiuo veikalu gali naudotis ir visi kitataučiai, ypatingai istorikai ir tie, kurie domisi Lietuvos praeitimi. Bet ir kiekvienas lietuvis inteligentas turėtų šį veikalą turėti savo bibliotekoje: jei jis tikrai reprezentatyvas. Tomo kaina: įrištas kietais viršeliais – 15 dolerių, minkštasis viršeliais – 12 dolerių. Jei norėtumėte šį istorijos šaltinių tomą įsigyti, parašykite Lietuvių Katalikų Mokslų Akademijai ir tomas bus jums prisiųstas. Kun. R. Krasauskas, LKMA Sekretorius.²⁹

Tai akivaizdus pavyzdys, koku būdu išėivijoje buvo platinamos knygos apie Lietuvos istoriją ir kaip jas buvo galima įsigyti. Neabejotina, kad A. Mošinskis, rinkęs visus dokumentus, susijusius su Lietuva, naudojosi šiuo knygų komplektavimo šaltiniu.

BIBLIOTEKOS KOLEKCIJOS ANYKŠČIUOSE *DE VISU* METMENYS. SAVININKŲ INTERESAI IR SKAITYMO YPATUMAI

H. ir A. Mošinskių asmeninės bibliotekos kolekcijoje, kurią 2014 m. vasarį A. Baranausko ir A. Vienuolio-Žukausko memorialinis muziejus perdavė bibliotekininkams, yra 564 knygos. Daugiausia tai knygos lietuvių kalba; 28 knygos užsienio kalbomis: 1 – prancūzų, 3 – italų, 1 – vokiečių, 2 – ispanų, 7 – portugalų ir 14 knygų anglų kalbomis.

Asmeninės bibliotekos kolekcijos teminė sandara liudija gana didelį jos universalumą. Pagal turinį daugiausia grožinės literatūros kūrinių – 217 fizinių vienetų; 112 knygų – filosofijos, religijos, teologijos temomis; 98 knygos – kalbos ir literatūros kritikos klausimais; 65 knygos apie įvairių šalių bei Lietuvos geografiją ir istoriją, kelios dešimtys visuomenės mokslo leidinių. Asmeninėje bibliotekos kolekcijoje yra H. Mošinskienės 1959 m. išleista knyga *Baltosios lelijos riteris*. Taip pat bibliotekoje išsaugota A. Mošinskio tėvo – prof. V. Mošinskio knyga *Liejininkystės pagrindai* (knyga išleista Vilniuje 1956 m. po autoriaus mirties). Šios knygos išleidimu rūpinosi Kauno politechnikos instituto Metalų technologijos katedros kolektyvas, kuriam profesorius ilgą laiką vadovavo. Knygoje įrašyta data 1958.X.29, *Panevėžys* –

25 Ten pat.

26 Ten pat.

27 Trumpai. *Naujienos*, 1971, rugsėjo 13, (nr. 215), p. 6.

28 BIELSKYTĖ, Vida. Po 50 metų: pamąstymai

gyvenime ir širdyje, p. 3.

29 *Lietuvių istorijos draugijos bendraraštis*, nr. 6 [mašinarštis]. Anykščių VB Kraštotyros ir leidybos skyrius. H. Didžiulytės-Mošinskienės asmeninės bibliotekos fondas, 2 lap.

S. Paulo, A. Mošinskis. Antraštinio lapo kitoje pusėje A. Mošinskio ekslibrisas ir knygos viršelio antroje pusėje įklijuotas knygų prekybos valdybos informacinis lapelis su trumpais duomenimis apie leidinį ir kur jį galima užsisakyti.

Ši H. ir A. Mošinskių bibliotekos kolekcija nėra gausi senų leidinių. Seniausia išlikusi knyga yra 38 puslapių, 1919 m. Tilžėje, Jagomasto spaustuvėje „Lituania“ išleista Mykolo Vaitkaus knyga – poema *Brėkšta*. Antraštiniame lape nurodyta, kad knygelę autorius paskyrė Lietuvos dvasiškajam vadovui Žemaičių vyskupui Pranciškui Karevičiui. Kita viena seniausių kolekcijos knygų yra Vincento Kuliakausko trijų dalių drama *Už Tėvynę malonu kentėti*, išleista Čikagoje 1921 metais. Tarp XIX a. pradžios leidinių – 1924 m. leidinys anglų kalba *The question of Memel* ir 1926 m. Kaune, Valstybės spaustuvėje, išleista Petro Vaičiūno keturių veiksmų komedija *Tuščios pastangos*. Ar šios knygelės pirktos, ar gautos dovanų, o gal paveldėtos – nustatyti nepavyko. 1923 m. Kaune išleistoje Antono Čechovo knygelėje *Trys seserys* yra H. Mošinskienės autografas ir nurodyti 1958 metai, kuriais, tikėtina, knyga įsigyta. 1947 m. „Sudavijos“ leidykloje išleistoje knygoje *Karžygiai* yra Vinco Krėvės autografas ir antraštinio lapo viršuje, kairiajame kampe, įrašyta data – 1948 metų liepos 4 diena. Galime spėti, kad knygą V. Krėvė padovanojo Mošinskiams, nes juos siejo giminytės ryšiai.

Bibliotekoje daugiausia sukaupta knygų, išleistų 1950–1985 m. laikotarpiu. Apie septynios dešimtys knygų asmeninėje bibliotekoje yra „Nidos knygų klubo“ leidiniai. 1952 m. Londone buvo įkurta „Nidos“ spaustuvė. Ji spausdino laikraštį „Britanijos lietuvis“, kuris nuo 1953 m. iki šiol eina pavadinimu „Europos lietuvis“. 1954 m. įsteigta leidykla „Nidos knygų klubas“. Leidykla leido naujausius lietuvių rašytojų, gyvenusių JAV, Didžiojoje Britanijoje, Kanadoje, Australijoje, Belgijoje, Švedijoje, Vokietijoje ir kitur, kūrinius, sieninius kalendorius, tęstinį leidinį „Rinktinė“ bei literatūros metraštį „Pradalgė“. 1964–1980 m. išleista 10 metraščių. Visi jie sukaupti bibliotekoje. Metraščiuose buvo spausdinama ne tik vyresniosios lietuvių išeivijos rašytojų kartos, bet ir naujausia jaunųjų autorių kūryba. Taip pat skirta vietos ir literatūros kritikai. *Pradalgė* atspindėjo išeivijos literatūrinio gyvenimo vyksmą ir šiapus, ir anapus Atlanto. Savo veiklą leidykla baigė 1991 metais. „Nidos“ knygų klubo leidinių rinkinys tapo labai svarbia ir reikšminga visos lietuvių išeivijos spaudos, kultūrinio bei visuomeninio gyvenimo dalimi.³⁰

Didžiąją Mošinskių knygų kolekcijos dalį sudaro artimųjų, bičiulių, kolegų bei knygų autorių dovanos. Apie 60 proc. knygų yra su įvairiais įrašais, dedikacijomis. Dedikacija paprastai yra padėkos, pagarbos ar bičiulystės ženklas. H. Mošinskienės brolio Algirdo Didžiulio dedikacija yra monografijoje *Paulius Augius*. Knyga išleista 1966 m. Čikagoje, ją spaudai parengė Algirdas Kurauskas ir Vytautas Saulius. Prieš antraštinį lapą įrašyta: *Halinai Mošinskienei dovana iš brolio Algio Didžiulio, Chicago*,

1967 m. Knyga išsiskiria dideliu savo formatu (36,5 × 28,5 cm) ir puslapių paginacija. Knygoje puslapiai numeruojami dviem būdais: 77 knygos puslapiai pažymėti romėniškais, 283 puslapiai – arabiškais skaitmenimis. H. Mošinskienei dedikuota sūnaus Jurgio Mošinskio knyga *Vladas Nagius Nagevičius*, išleista 1962 metais. Joje yra įrašas: *Brangiai Mamai, prisiminimas nuo sūnaus studento. Su meile, Jurgis. (III/4/64)*. Knygos pradžioje yra padėka knygos talkininkams, padėjusiems išleisti knygą. Tarp daugybės pavardžių įrašyta C. Mošinskienės pavardė. Tai – A. Mošinskio mama.

Daugiausia dovanotos knygos H. Mošinskienei arba jai ir jos vyrui kartu. Atskirai A. Mošinskiui dedikuota dvi dešimtys knygų. Tarp jų 1966 m. Romoje išleistas leidinys *Modernios pažangos problemų klausimu*, kuriame autorius kunigas Antanas Liuima 1971 m. rugpjūčio 30 d. įrašė: *D. G. (Didžiai Gerbiamam – A. B.) Inž. Algirdui Mošinskiui nuoširdžios pagarbos ženklai*. Atskira knygele išleistas leidinėlis, kaip rašoma paantraštėje, yra atspaudas iš Lietuvos katalikų mokslo akademijos „Metraščių“ II tomo (329–351 puslapiai). Knygoje *Petras Karuža*, kurią redagavo Antanas Vaičiulaitis ir Bernardas Brazdžionis, o 1984 m. išleido Kazys Karuža, yra dedikacija ir vokas su nuotrauka. Knygos antraštiniame lape įrašyta: *Gerb. rašytojai H. ir inž. Alg. Mošinskiams. Viskas Lietuvai Tėvynei – Kazys Karuža 1986. V.5 d. Vila Zelina. Sao Paulo*. Nuotrauka su dviejų jaunuolių atvaizdais ir užrašu: *Gerb. Rašytojai Halinai Mošinskienei, Petras ir Kazys Karužai. 1986.V.18. Sao Paulo*. Akivaizdu, kad tai nuotraukos perdavimo data, nes poetas, žurnalistas P. Karuža mirė 1933 metais. Kartu su H. Mošinskiene jis priklausė Lietuvos rašytojų draugijai.

Daugiausia grožinės literatūros knygų H. ir A. Mošinskiams dovanojo knygų autoriai: Bronys Raila, Alė Rūta, Karolė Pažėraitė, Kotryna Grigaitytė, Nelė Mazalaitė ir kiti. Dedikacijos leidžia daryti išvadą, kad knygų autorius ir savininkus siejo draugystė, kolegiškumas. Rašytoja Alė Rūta dovanodama H. Mošinskienei savo knygą *Žemės šauksmas* įrašė: *Mielai Kolegei, Rašytojai Halinai Didžiulytei-Mošinskienei susipažinimui ir tikiuosi draugystei sutvirtint*. Prie įrašo nurodyta data (1967 m. rugpjūčio 9 d.) ir vieta (Santa Monika, Kalifornija). Dovanodama savo knygą *Po angelo sparnu* (1973) rašytoja Alė Rūta įrašė tokius žodžius: *Mano Brangiai, Neužmirštamai Kolegei Rašytojai Halinai Mošinskienei su gražiais prisiminimais ir linkėjimais Jai ir Jos šeimai. Autorė Alė Rūta*. Ir kitose knygose įrašai labai panašūs, liudijantys jų draugystę, bendrą darbą lietuvių bendruomenėje, veiklą Lietuvos rašytojų draugijoje. Alės Rūtos literatūrinis palikimas Mošinskių bibliotekoje – devynios knygos, tačiau ne visos jos dovanotos bibliotekos savininkams. 1955 m. Alės Rūtos romane *Trumpa diena* (1954) yra dedikacija K. Pažėraitei.

30 *Knygų paroda „Nidos knygų klubo leidiniai“* [interaktyvus], Panevėžys [žiūrėta 2014 m. liepos

18 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.pavb.lt/sena/?konf_2008_7>.

Asmeninės bibliotekos tyrimai padėjo atskleisti H. Didžiulytės-Mošinskienės draugystę su rašytoja K. Pažėraite. Ji savo knygoje *Anapilio papėdėje* 1971 m. įrašė: *Mielai Halinai Didžiulytei Mošinskienei Kolegei (Kolegei rašytojai ir studijų kolegei universitete). Karolė Pažėraitė, 1971.III.17.* K. Pažėraitė, kaip ir H. Didžiulytė, Kaune studijavo Vytauto Didžiojo universitete. Abi jos mokytojavo, o 1944 m. pasitraukė iš Lietuvos. Nuo 1948 m. rašytoja gyveno Brazilijoje, vėliau išvyko į JAV. Mošinskių asmeninėje bibliotekoje yra jai dedikuotų knygų. Rašytojos Petronėlės Orintaitės 1950 m. išleistoje knygoje *Šulinys sodyboje* yra įrašas, kad knyga dovanojama Karolei. Birutės Pūkelevičiūtės knygoje *Rugsėjo šeštadienis* yra K. Pažėraitės autografas kaip savininkės ženklas. Gražinos Tulauskaitės knyga *Po svetimu dangum* – knygos autorės dovana K. Pažėraitei. Koku būdu minėtos knygos pateko į Mošinskių biblioteką, galime tik spėlioti. Tikėtina, kad išvykdama į JAV rašytoja patikėjo savo knygas saugoti Mošinskiams.

H. ir A. Mošinskių bibliotekoje yra devynios rašytojo, žurnalisto B. Railos knygos. Jo įrašai alsuoja tėvynės ilgesiu, atskleidžia išgyvenimus išeivijoje, liudija šeimų bendravimą, draugystę. 1954 m. rašytojas savo akimirksnių kronikų knygoje *Dialogas su lietuviais* įrašė: *Algirdui ir Halinai Mošinskiams – kad vis susikalbėtume, vieni kitus suprastume, mylėtume... Bronys Raila, Los Angeles Calif, USA, 1954.IX. 15.* Minėtos knygos pratarinėje autorius išlieja savo jausmus, kurie, galime teigti, būdingi ir kitiems išeivijoje išsiilgusiems tėvynės: *Aš nuolat ryškiai juntu tų begalinių nuotolių šiurpumą ir todėl gal kiek intensyviau negu kiti išgyvenu sąlyčio virpėjimą su Lietuva ir mūsų tauta. Jie man atsiskardena daugiausia knygomis, įvairiais spaudos leidiniais ir kultūrinėm lietuvių manifestacijom nuo Baltijos jūros, Atlanto pakraščiu, per vidurinės Amerikos miestus – ligi Ramiojo vandenyno, kur viena naujai atsiradusi ir protarpiais karingai supulsuojanti lietuviška sala taip pat nėra rami.*³¹

Įrašai knygoje patvirtina B. Railos ir H. Didžiulytės-Mošinskienės gyvenimo Panevėžyje faktą. 1974 m. knygoje *Paguoda* jis įrašė: *Halinai Didžiulytei-Mošinskienei – prisiminimui laikų, kai buvo gyvi: Panevėžys, Kaunas ir Jaunystė. Bronys Raila. LOS Angeles, USA. 1980 m.* išleistoje knygoje *Vaivos rykštė* autoriaus įrašė: *Mieliems Halinai ir Algirdui – su mano vėliausiais „dialogais“ Tėvynės linkiu ir su stilistinėm pastangom šį tą geriau pasakyti – ir su sveikinimais ir dėkavojimu už pastovią draugystę – Donata ir Bronys Railos. LOS Angeles, Calif. 1980. VII. 28.* Dauguma rašytojo dovanotų knygų H. ir A. Mošinskiams yra su įvairiais įrašais, didžioji dalis jų parašyti ryškiu raudonu rašalu antraštiniame knygos lape. Knygoje *Raišos agavos* autoriaus įrašas: *Mielai Halinai ir Algirdui Mošinskiams, – nėra čia Panevėžio, bet yra truputis Lietuvos (buvusios ir esamos) prisiminimui... Donata ir Bronys. LOS Angeles, Calif., 1983.V.3.* Bibliotekoje yra du šios knygos egzemplioriai. Antroje knygoje įkli-

juotas ekslibrisas su įrašu *Bronys Vuneta Raila* ir pavaizduoti du balandžiai, knyga su plunksna, vaza su gėle ir tolumoje daugiaaukštis namas. Kairiajame kampe pasirašiusi ekslibriso autorė Jadvyga Paukštienė. Ji, kaip ir B. Raila, 1939 m. studijavo Paryžiuje, tik skirtingose aukštosiose mokyklose: ji – Vaizduojamojo meno mokykloje (*Ecoledes Beaux Arts*), o B. Raila 1939 m. baigė Paryžiaus universiteto Aukštąjį tarptautinių santykių institutą. Galime spėti, kad studijuodami Paryžiuje jie ir susipažino. Rašytojas išleido daugiau kaip dešimt knygų, į kurias sudėjo esė, literatūros kronikas, radijo komentarus, politikos ir kultūros straipsnius. Beveik visos knygos pateko į H. ir A. Mošinskių asmeninę biblioteką.

Iš įrašų knygose galima nustatyti bibliotekos savininkų bendramokslis. Štai visuomenės veikėjas, žurnalistas Juozas Bronius Laučka knygoje *Lietuvos parlamentinė santvarka* 1972 m. liepos 13 d. įrašė: *Mielajai Halinai, šauniais gimnazijos klasės draugei, visada kukliai ir drąsių jaunystės svajų skleidėjai, gražių ir šviesių atsiminimų ženklan.* Tai akivaizdžiai patvirtina faktą, kad jie kartu mokėsi vienoje klasėje.

Dedikacijų įrašai atskleidžia H. Mošinskienės atsivadimą darbui lietuviškoje mokykloje. Fultono J. Sheeno knygoje *Sūnus palaidūnas* (1956) yra įrašas: *Didžiai Gerb. Mok. Halinai Mošinskienei kaip išorinis ženklas didelio vidinio dėkingumo už pasišventusį darbą V. Zelinos Lietuviškoje mokykloje. Dėkingų tėvų vardu Vaikų šventės organizatoriai: Kun. J. Šeškevičius, Janina Belevičienė, Ona Placida Mačiulienė, Jonas Jodelis, Balys Rimkus, Ona Lapienienė, S. Paulas, 1956. VII. 30.* Tai Lietuvos knygų klubo 1952 m. Čikagoje išleistas leidinėlis apie Vakarų civilizacijos krizę.

Iš kai kurių įrašų galima sužinoti apie bibliotekos savininkų dalyvavimą įvairiose šventėse, renginiuose. Elenos Juciūtės knygoje *Pėdos mirties zonoje* (1974) ryškiu žaliu rašikliu įrašyta: *Mielam Brazilijos Lietuvii, atvykusiam į JAV Chicago, šeštąją Lietuvos Tautinių šokių šventę prisiminti. Pasirašo L. Š. S. T. Simo Kudirkos Šaulių kuopa New Yorke. K. Bačiauskas, kuopos sekretorius.* Šalia įrašo yra šios kuopos spaudas.

H. Mošinskienės domėjimasi religijos, filosofijos turinio leidiniais patvirtina kolekcijoje antras pagal dydį šių knygų skaičius. Knygoje *Petras Perkumas*, 1979 m. spausdintoje Romos saleziečių „Pio XI“ spaustuvėje, yra įrašas: *Šio veikalo didžiajai bendradarbei – p. Halinai Mošinskienei – už visus lietuvius saleziečius – dėkingas Kun. Petras M. Urbaitis <...> S. Paulo, S. P., 1988 m. vasario 23 d.* Minėtos knygos 19–20 puslapiuose paskelbtas H. Mošinskienės straipsnis „Ne tas yra didis...“. Tai tekstas apie jaunuolį lietuvį, „didžios širdies galiūną“ Petrą Perkumą. Šalia straipsnio – autorės nuotrauka su prieraišu: *Mokytoja Halina Mošinskienė, Sao Paulo – Brazilija, „Literatūros būrelio“ ilgametė pirmininkė.* Kunigo Vytauto Pikturnos knygą *Amžinoji*

auka (1954) Halinai dovanojo seserys M. Julia ir M. Kristina. Jos antraštiniame knygos lape parašė: *Pasveikinimas su Šventom Kalėdom Lietuvių mokyklos mokytojai p. Mošinskienei. Ses. M. Julia; Ses. M. Kristina, 1955 m.*

Tyrinėdami knygoje esančias marginalijas, radinius, įrašus, galime nuspėti savininkų interesus, išsiaiškinti skaitymo ypatumus. Asmeninėje bibliotekoje yra Prano Naujokaičio knyga *Lietuvių literatūros istorija*. Keturi tomai išleisti JAV lietuvių bendruomenės Kultūros fondo tūkstančio egzempliorių tiražu 1973–1976 metais. Knygos skirtos lietuviškoms išeivijos mokykloms, mokytojams, studentams, lietuvių jaunimui ir visuomenei, jaučiančiai pareigą giliau pažinti lietuvių kultūrą. Akivaizdu, kad dirbdama lietuviškoje mokykloje H. Mošinskienė stengėsi gilinti savo žinias šioje srityje. Literatūra jos gyvenime atliko labai svarbų vaidmenį, žadino tautinę savimonę, ugdė ir turtino pačią lietuvių kalbą, neleido jos užmiršti. Minėtose knygoje gausu marginalijų: pieštuku pabraukti sakiniai, frazės, apvedžiotos teksto pastraipos. Vos ne ištaisai pabraukti sakiniai straipsnyje „Vilniaus universitetas ir jo vaidmuo“ (t. 1, p. 161–165). Gausu marginalijų straipsnyje „Tautinę sąmonę žadinę lietuvių laikraščiai“ (t. 1, p. 364–377). Pabrauktos pavardės, datos, kas knygos savininkei atrodė labai svarbu ir būtina žinoti. Literatūros mokslo leidiniai, ypač susiję su lietuvių išeivija, galėjo būti parankinė literatūra H. Mošinskienės tiesioginiame mokytojos darbe.

H. Mošinskienė mėgo skaityti knygas ir užsienio kalbomis. Tai patvirtina Antano Maceinos knygoje *Niekšybės paslaptis* (1964) rastas laiškas, kurį H. Mošinskienė rašė poniai Verai (spėjame, kad tai gali būti Vera Tatarūnienė – A. B.) skolindama knygą: *D.G. ir mieloji Vera, labai atsiprašau, kad šitą knygą tik paskolinu, nes jų skaičius apribotas, kaip visos lietuviškos spaudos leidinių tiražas išeivijoje. Tą pačią knygą turėjau vokiečių k. prieš daugelį metų išsirašiusi iš Vokietijos „Herderio“ leidyklos. Ją kažkam paskolinau – nebesugrąžino. Mane filosofinės knygos daug įtikimiau veikia vokiečių kalba, o romantinės – prancūzų k. Bet aš manau, kad skaitydama „savo rimties“ valandoje skaitysi ją apmąstydama kiekvieną skyrių. Tai nėra romanas, novelė, tai yra gilus mąstytojo filosofinis veikalas, kur ties kiekvienu skirsniu turėsi susimąstyti, pergaltvoti, „sugrūmeluoti“ filosofinį pradą. <...> Skaityk ir mąstyk. Sugrąžinti neskubėk, tik įsigilink, pasidalink su dukromis, diskutuokite... Mane toji perskaityta knyga tiesiog „iš vėžių išmetė“. Gaila, kad skolintojai man jos nesugrąžino! O kol kas tenkinkimės lietuvių kalba. – Jūsų Halina Mošinskienė, S. Paulo 1987 m. kovo m.³²*

Laiško turinys patvirtina bibliotekos knygų skolinimo faktą, pomėgį skaityti filosofijos veikalus. Akivaizdu, kad A. Maceina buvo vienas iš mėgstamiausių jos autorių. Tai liudija ir asmeninėje bibliotekoje sukaupti šio autoriaus veikalai: *Didysis inkvizitorius* (1950, 1974), *Niekšybės paslaptis* (1964), *Didžioji Padėjėja* (1958), *Ora et Labora* (1987), *Saulės giesmė* (1954), *Dievas ir laisvės* (1985), *Dievo avinėlis*

(1966). Pastarojoje knygoje įdėtas iš laikraščio iškirptas kunigo Vytauto Bagdanavičiaus straipsnis „Maceina teologas *Dievo avinėlyje*“. Straipsnyje raudonai pabrauktos kelios eilutės: *Bestudijuojant Kristaus mokslą, galima nuošaly palikti patį Kristų, ir šis praradimas būtų toks tragiškas, kad reikėtų apsilenkimą su tikrąja Kristaus prasme. <...> Priešingai, Rytų krikščionybė nepripažįsta vertybių autonomijos tokia prasme, kad jos galėtų būti kuriamos ar ugdomos be sąryšio su Kristumi (179 psl.)*. Knygoje rasta recenzija leidžia daryti išvadą, kad A. Maceinos veikalus H. Mošinskienė studijavo atidžiai, įsigilindama ir į kitų nuomonę apie knygą, pergaltvodama ir, kaip pati laiške p. Vėrai rašė, „sugromuluodama filosofinį pradą“. Iš to paties laiško sužinome, kad iš visų A. Maceinos kūrinių H. Mošinskienė labiausiai vertino knygą *Niekšybės paslaptis*. Pasak jos, tai pats nuostabiausias A. Maceinos veikalas po karo, o gal karo metu rašytas, kai autorius ieškojo ramybės savo sielos skausmui nuraminti būdamas toli nuo šeimos. Ne tik filosofinius veikalus, bet ir poeziją H. Mošinskienė skaitė studijuodama. Poeto H. Radausko knygoje *Eilėraščiai* (1964) rasta Vytauto Kubiliaus straipsnio „H. Radausko poezijos strėlė“ iškarpa iš laikraščio „Gimtasis kraštas“ (1980 m. spalio 20 d.). Galima teigti, kad H. Mošinskienė skaitė poeziją vertindama, analizuodama, įsigilindama ir į recenzentų nuomonę apie skaitomą kūrinių.

Laiškuose H. Mošinskienė reiškė savo nuomonę apie anykštėnų autorių kūrinius. M. ir V. Račkaičiams ji rašė:

Tikrai stebiuosi anykštėnų gajumu ir gyva veikla. Bravo, bravisimo! Juk ten pas Jus viskas „verda“ – kiek visokių renginių, tikrai vertingų ir kultūringų. Juk tikriausiai juose dalyvauja jaunimas ir taip gauna visuomeninius bendravimo pozityvius rezultatus. O ir vyresnioji karta nesišalina, kaip Rapolas Šaltenis. Tarp kitko, jeigu jis dar prisimena Didžiulius, perduokite jam mano nuoširdžiausią padėką už knygas – jo taip gyvai parašytas ir už straipsnius. Ypatingai lengvai skaitosi jo nuostabus stilius, rodos jauti jo paties išgyvenimus, neperkrautus filosofinėmis išvadomis. Stiliumi jis pralenkia patį Vienuolį, kurio dabar kaip tik „Atsiminimus“ skaitau (1957 m.). Labai gražiai pagerbėte mūsų mielą dainių Vysk. A. Baranauską pastatę jam paminklą Anykščiuose. Skaitydama jo „Giesmininkas ir Lietuva“ – daugelyje vietų randu, kad šių dienų padėtis tėvynėje yra panaši aniem laikams.³³

Vos ne kiekviename laiške anykštėnams H. Mošinskienė rašė apie tai, ką skaitė, kas ją jaudino, domino. Perskaičiusi M. Telksnytės ir V. Račkaičio išleistą knygą apie J. Biliūną *Į aukštą kalną* (1986) laiške ji džiaugėsi: *Man buvo jauku, nes kaip tik*

32 H. Mošinskienės 1987 m. kovo mėn. laiškas p. Vėrai [rankraštis]. Anykščių VB Kraštotyros ir leidybos skyrius. H. Didžiulytės-Mošinskienės asmeninės bibliotekos fondas, 1 lap.

33 H. Mošinskienės 1994 m. gegužės 15 d. laiškas M. ir V. Račkaičiams [rankraštis]. Anykščių VB Kraštotyros ir leidybos skyrius. Rankraščiai. F. 2.

bendravau su Jumis skaitydama Jono Biliūno gyvenimą, taip kruopščiai Jūsų perduotą. Buvau su jumis, su visa praeitimi atsivėrus knygos lapus. <...> Skaitau dabar Gabrielės Petkevičaitės raštus, jie irgi raminančiai veikia. <...> Jūsų Halina, 2001/Velykos.³⁴

KNYGŲ NUOSAVYBĖS ŽENKLAI

Anykščiuose L. ir S. Didžiulių viešosios bibliotekos saugomoje Mošinskių asmeninės bibliotekos kolekcijoje yra beveik trys dešimtys knygų su A. Mošinskio ekslibrisais. Jie yra skirtingi. Viename ekslibrisse pavaizduotas Johannesas Gutenbergas. Tokie ekslibrisai įklijuoti dvidešimt keturiose knygose, išleistose 1948–1978 m. Antrajame ekslibrisse pavaizduoti simboliai: knygos (žinių, mokslo ir pasaulio vienovės simbolis), smuikas, natos, plaktukas, pieštukinė su plunksnomis, kampainis ir skriestuvas. Užrašyta ekslibriso autoriaus pavardė, spėjama – K. Sabeckis. Tačiau duomenų apie minėtą asmenį surasti nepavyko. Tokie ekslibrisai yra keturiose 1982–1986 metais išleistose knygose.

Daugelyje knygų antraštinio lapo dešiniajame viršutiniame kampe užrašyta Halinos Mošinskienės vardas, pavardė, metai ir knygos įsigijimo, pirkimo data. Kai kuriose knygose metai nėra nurodyti, o yra tik vardas ir pavardė. Dvi dešimtys knygų yra su A. Mošinskio autografu ir knygos įsigijimo data. A. Mošinskio autografais ir ekslibrisais pažymėtos knygos susijusios su įvairių šalių, o ypač Lietuvos, istorija. K. Žuko knygoje *Žvilgsnis į praeitį* yra A. Mošinskio autografas, ekslibrisas ir dovanojimo įrašas: *Mielam Algirdui nuo Stasės ir Algirdo, 1959 m. Čikaga*.

H. ir A. Mošinskių bibliotekoje yra išlikusių knygų bei periodinių leidinių su įvairias spaudais. Nemažai spaudojimo rodo, kad knygos prieš patekdamos į H. ir A. Mošinskių namus priklausė kitiems asmenims arba organizacijoms. Pavyzdžiui, Lietuvių saleziečių įstaigos Italijoje spaudas yra knygoje *Baltosios lelijos riteris*. J. W. Goethe's knygoje *Jaunojo Verterio kančios* yra spaudas, žymintis, kad tai yra „Jaunosios Lietuvos sąjungos dovana užsienio lietuviams“. Kitas spaudas yra „Viceprovincia S J Lituana, Biblioteka Domus Brasiliensis“. Minėtų spaudojimo yra keliose knygose. Juozo Girniaus knygoje *Tauta ir tautinė ištikimybė*, kurią 1961 m. išleido „Į Laisvę fondas lietuviškai kultūrai ugdyti“, yra trys tokie spaudai ir autoriaus dedikacija: *Didžiai Gerbiamam Tėvui J. Kidykui, S. J. Su nuoširdžia pagarba J. Girnius, 1961.09.03*.

Savaitinis meno kritikos žurnalas „Meno kultūra“ susegtas į komplektą, kuriame 1928 m. spalio–gruodžio mėnesių ir 1930 m. sausio–vasario mėnesių žurnalai. Komplekto pradžioje bei keliuose žurnaluose yra Stasio Vancevičiaus spaudas. S. Vancevičius buvo 1957–1959 m. leisto populiaraus lietuvių kultūros mėnesinio žurnalo „Gintaras“ redaktorius. Minėtą žurnalą San Paule leido Brazilijos lietuvių kultūros draugija. Žurnalo 1928 metų pirmajame numeryje (p. 22) „Meno kultūros“ adminis-

tracija kreipiasi į skaitytojus: Šį „Meno Kultūros“ numerį išsiunčiame daugeliui asmenų susipažinti. Tikėdamiesi, kad Tamsta įvertinsi šio žurnalo svarbumą Lietuvos kultūriniam gyvenime, o taip pat ir jo naudingumą Tamstai asmeniškai, kviečiame neatidėliojant užsiprenumeruoti. Jei Tamsta vis dėlto tuo tarpu dėl kurių nors priežasčių negalėtumei to padaryti, tai mes prašome teiktis už šį pirmąjį numerį atsiųsti administracijos vardu du litus. Galima siųsti laiške pašto ženklais. Pageidaujama, kad ženklai būtų po 15 centų.

Spėjame, kad žurnalą „Meno kultūra“ prenumeravo S. Vancevičius. Toks pat spaudas yra ir 1937 m. išleisto Literatūros skyriaus žurnalo „Darbai ir dienos“ šeštojo tomo antraštiniame lape ir 273 puslapyje. Koku būdu minėti žurnalai pateko į Mošinskių asmeninę biblioteką, nustatyti nepavyko.

Pauliaus Jurkaus knygoje *Smilgaičių akvarelė* yra ir H. Mošinskienės autografas, ir Jurgio Mikailos spaudas. J. Mikaila – nusipelnęs inžinierius, tyrinėjo medžiagų atsparumą, vibraciją, padarė išradimą, sėkmingai pritaikytą sunkvežimių spyruoklėms. Jis paskelbė straipsnių Amerikos automobilių inžinerijos žurnale „SEA“. Tikėtina, kad bendri profesiniai interesai siejo A. Mošinskį ir J. Mikailą, tačiau kokiais tikslais knyga perduota į Mošinskių biblioteką – šiandien pasakyti sunku. Prof. St. Dirmanto spaudas ant jo paties knygos *Smalensko koridorius ir kas jame įvyko prieš 450 metų ties Orša* viršelio. Knyga 1965 m. išleista Romoje. Istorinis leidinys iliustruotas žemėlapiais, kurie buvo A. Mošinskio interesų sritis.

Anykščių viešosios bibliotekos Kraštotyros ir leidybos skyriuje saugomoje kolekcijoje nėra knygų su Mošinskių bibliotekos spaudu, kaip knygų nuosavybės ženklų, tačiau tai dar neįrodo, kad tokio spaudu nebuvo.

Paslaptimi liko 32 knygos su dovanojimui skirtomis įklijomis. Įklijuotuose lapeliuose tekstai skirtingi: 23 knygos su įrašais lietuvių kalba, mašinėle spausdintu tekstu: *Šis veikalas yra dovana inž. Algirdo Mošinskio ir jo žmonos Halinos Didžiulytės-Mošinskienės, gyvenančių San Paulo mieste, Brazilijoje, Pietų Amerikoje*. Iš to skaičiaus trijuose vaikams skirtuose leidiniuose tekstai anglų ir portugalų kalbomis. Devynios knygos su įklijuotais dovanojimo lapeliais, kuriuose rašoma: *Lietuvių bendruomenė Brazilijoje, Lietuvių literatūros būrelis S. Paulo mieste, Lietuvių bendrija knygoms leisti ir bendradarbiauti su didelėm moksliskom bibliotekom – fundacijos administratorius Algirdas Mošinskis. Šį veikalą dovanoja mecenatai*.

Sunku nustatyti, kam buvo ketinama padovanoti šias knygas. Jeigu įrašai būtų tik lietuvių kalba, galėtume daryti prielaidą, kad dovanojimo lapeliai įklijuoti siunčiant knygas į Lietuvą. Tačiau keliose knygose tokie pat tekstai anglų ir portugalų kalba verčia tuo abejoti.

34 H. Mošinskienės 2001 m. balandžio 15 d. laiškas M. ir V. Račkaičiams [rankraštis]. Anykščių VB Kraštotyros ir leidybos skyrius. Rankraščiai. F. 2.

BIBLIOTEKOS LIKIMAS

Biblioteka buvo pradėta kaupti Lietuvoje 1928 metais. 1944 m. didžioji jos dalis buvo išgabenta į Vakarų. H. ir A. Mošinskiai Lietuvoje dalį sukauptų retų ir senų leidinių buvo priversti Brazilijoje parduoti, kad galėtų išgyventi³⁵. Tikslių duomenų, kas įsigijo senuosius Mošinskių bibliotekos leidinius, surasti nepavyko.

Aiškindamiesi, kur yra pasklidusios Mošinskių bibliotekos knygos, sužinojome, kad viena vaikiška pasakų knyga yra anykštėnų rašytojų M. ir V. Račkaičių namų bibliotekoje. Nemaža dalis knygų yra Vilniuje. Patikslintais duomenimis, šiuo metu Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos rinkiniuose saugomos penkios knygos su A. Mošinskio ekslibrisais, išleistos XIX a. viduryje, ir yra vienas inkunabulas *Opuscula* (1481). Išlikusi viena šios knygos dalis, įrišta į kartono viršelius su odos nugarėle. Yra įrašas: *Inkunabulas gautas 1930 m. ar 1931 m. iš Preussische Staatsbibliothek Berlin, Unter d. Linden dubletų fondo mainais tarp visos eilės kitų veikalų. Inž. arch. A. Mošinskis, Kaunas 1943.III.9 d.* (LNB:R.XV:D.3//845473).

Tikėtina, kad knygos į Lietuvos nacionalinę M. Mažvydo biblioteką pateko iš Mošinskių namų Kaune jiems pasitraukus į Vakarų.³⁶

Daugiau kaip 600 knygų ir periodinių leidinių perduota saugoti į Vilniaus universiteto biblioteką. B. Butkevičienė straipsnyje „Dovanos Vilniaus universiteto Mokslinei bibliotekai“ rašė: *Iš Brazilijos A. Mošinskis labai dosniai pradėjo siųsti knygas ir periodiką Vilniaus universiteto Mokslinei bibliotekai 1984 metais. Jo kolekcijoje daug įdomių albumų, vietinės spaudos atsiliepimų apie Lietuvą.*³⁷ Peržiūrėjus *de visu* Vilniaus universiteto bibliotekoje esančias A. Mošinskio knygas pastebėta, kad visi dovanojimo VU bibliotekai įrašai ir kitos marginalijos knygose daryti 1985 metais. Todėl tikėtina, kad tais metais dauguma knygų iš Brazilijos ir buvo atsiųstos į Vilniaus universiteto biblioteką. VU bibliotekoje A. Mošinskio knygų kolekciją sudaro 370 knygų ir 230 fiz. vnt. periodinių leidinių. Minėtos knygos laikomos Spaudinių saugojimo skyriuje (saugykloje), 18 knygų yra Retų spaudinių skyriuje, 2 knygos – Lituanistikos skyriuje.

Ypatingo dėmesio ir ateityje išsamesnio tyrimo vertos Vilniaus universiteto bibliotekos saugykloje esančios knygos. Dauguma jų yra prancūzų, portugalų bei kitomis užsienio kalbomis, tačiau marginalijų tekstai – lietuvių kalba. Daugiau kaip dešimt knygų yra su A. Mošinskio autobiografinio ir biografinio turinio įrašais, kurių detali analizė padėtų atskleisti nemažai naujų Mošinskių šeimos bei kitų išėivių Brazilijoje gyvenimo ir veiklos faktų.

1963 m. prancūzų kalba išleistame albume *Solvay* (AMo–222) devyni puslapiai knygos pradžioje ir trys puslapiai knygos pabaigoje prirašyti A. Mošinskio ranka. Prieš antraštinį lapą įklijuotas ekslibrisas ir yra įrašas: *Šis veikalas yra antras tomas*

jubiliejinio leidinio (leidimas privatus, paminėti šimtmetį nuo „Solvay“ firmos įkūrimo (centras ir valdyba yra Belgijoje, arti Briuselio). Šio leidinio nėra knygų parduotuvėse, išleistas išimtinai kaip dovana „Solvay“ firmos tarnautojams, darbininkams. Populiari knygutė – siunčiu ją ir portugalų kalba. Tai tik dėl „Eldoro“ firmos tarnautojų – aukštų ir žemesnių kvalifikacijų meistrų ir darbininkų, dėl fabriku, kurie priklauso „Solvay“ Portugalijoje. Aš praleidau šios firmos filiale – Brazilijoje, kurios pilnas vardas Industrius Quinicas Eletro – Cloro S/A – o trumpai „Eldor“ – nuo VIII. 1954 m. iki sausio mėnesio 1971 m. Pradėjau dirbti nuo laboratorijos direktoriaus iki (assessor de diretoria) direkcijos patarėjo.³⁵ Knygoje tuščiuose puslapių vietose ir įklijuotuose lapuose yra A. Mošinskio ranka prirašyti tekstai: *Čia esu šiam puslapy įklįjavęs to fabriko „Eldor“ iš helikopterio darytas fotonuotraukas, o toliau ir mano nuosavybių gamtos nuotraukos. Bet po Eldoro bendro vardo teko patalpinti paskutines mano, kaip chemijos inžinieriaus kurinį: mašinerijos foto ir trumpą aprašymą plokščių iš PVC, reliejinių įvairiaspalvių iš PVC – vienintelis visoj Pietų Amerikoj – kurį esu suprojektavęs sumontavęs – užsakęs mašinas, ir po to ištreniravęs brazilų inžinierius ir personalą. Už darbą išėjęs į pensiją gavau stamboką sumą pinigais iš belgų direkcijos ir aukso medalį su žodžiais: 100 metų Solvay – o žemiau „25 metai“, nors išstarnavau tik 19 metų.*³⁹

A. Mošinskio marginalijos knygoje yra tarsi jų šeimos ir artimų žmonių gyvenimo Brazilijoje apžvalga. Duomenis, kurių, tikėtina, Lietuvoje niekur kitur nerasisime, galima pavadinti A. Mošinskio rankraščiais spausdintose knygoje, nes kyla klausimas, ar galima vadinti tik marginalijomis įklijuotus projektus, nuotraukas su jų aprašymais, įvairius protokolus, kvitus ir ištiesi ranka rašytus tekstus, nesusijusius su knyga. Radiniai knygoje yra įklijuoti ir aprašyti. Tai tarsi du viename. Bandant ieškoti, kokiam marginalijų tipui būtų galima jas priskirti, tai padaryti sudėtinga. Akivaizdu, kad tokiu būdu A. Mošinskis norėjo perduoti informaciją Lietuvai apie save ir kitus lietuvius išėivijoje.

A. Mošinskis Vilniaus universiteto bibliotekai atsiuntė 1958 m. Jaruzalėje išleistos knygos *Yad Washem studies on the European Jewish catastrophe and resistance* (AMo–229) kopiją, kurią padarė 1986 m. rugpjūčio mėnesį. Knygos viršelyje parašyta, kad tai sunkiai gaunamo Brazilijoje veikalo padaryta kopija Izraelyje. Septintajame puslapyje įsegta nuotrauka su įrašu: *Yad Vashem yra Izraelio institutas,*

35 A. Mošinskis domisi senomis knygomis. *Naujienos*, 1967, rugpjūčio 28, p. 2.

36 VĖLAVIČIENĖ, Silvija. [Priešas apie A. Mošinskį]. *Tarp knygų*, 2004, nr. 12, p. 19.

37 BUTKEVIČIENĖ, B. *Dovanos Vilniaus universiteto Mokslinei bibliotekai* [mašinėraštis]. VUB RS, F. 47. 5 lap.

38 *Solvay: l'entreprise industrielle*, 1963: [album].

Jacques Bolle a écrit le commentaire de ces images. Bruxelles: [s. n.], 1963. 197 p.: illustr. Šioje knygoje ranka įrašyti A. Mošinskio tekstai lietuvių kalba yra cituojami straipsnyje. Knyga su A. Mošinskio marginalijomis saugoma VU bibliotekos saugykloje. Šifras AMo–222.

39 Ten pat.

kuriame yra apie milijonas bylų – kiekvienam nužudytam žydui atskirai. <...> Kiekvienas asmuo, kuris išgelbėjo nuo mirties laike nacių okupacijos bent vieno žydo gyvybę, yra vadinamas pasaulio teisuoliu. Mano žmona gavo tą titulą, diplomą, medalį ir 23.V.1986 m. pasodino eglaitę, prie kurios yra jos vardas. Data – 1986 m. spalio 12 d.

1979 m. San Paule išleistoje Augusto Ruschi knygoje *Aves do Brazil* (AMo–27 IV) antraštiniame lape dedikacija: *Atsiminimui profesoriaus Tado Ivanausko, zoologo ir ypač ornitologo, kuris dar 1931 metais atliko trijų mėnesių ekspediciją Brazilijon paukščiams tyrinėti. Tadas Ivanauskas buvo didelis mūsų šeimos draugas, šviesi asmenybė, patriotas <...> Šį veikalą literatūros būrelio vardu dovanoju Vilniaus universitetui. S. Paulo, 1985 m. birželio 3 d. Inž. Algirdas Mošinskis.*

Tarp gausos užsienio kalba knygų yra lietuviška *Maldaknygė* (AMo–100), kurioje įrašyta: *Ši maldaknygė buvo padovanota Austrijoj prof. Vinco Krévės-Mickevičiaus, 1946 ar 1947 m. mano žmonai Halinai Didžiulytei-Mošinskienei. Šiandien, 30.VIII.1964. jinai man dovanojo. Algirdas Mošinskis.*

VU bibliotekos saugyklos knygose esančių marginalijų, radinių, įrašų, dedikacijų tyrimas būtų atskiros straipsnio objektas. Jų detali analizė leis papildyti žinias apie H. ir A. Mošinskių gyvenamąją aplinką ir patikslinti pagrindinius gyvenimo ir veiklos faktus.

Knygos yra suinventorintos, tačiau neįtrauktos į elektroninį katalogą, išskyrus tris *Solvey* knygas, kurios aprašytos ir įtrauktos į katalogą tyrimo metu. Teminiu požiūriu minėtoje kolekcijoje daugiausia yra enciklopedinių leidinių įvairiomis užsienio kalbomis, išleistų 1950–1988 m. Kelios dešimtys knygų yra istorijos, gamtos, geografijos, bibliografijos, kultūros ir švietimo klausimais. Apie 15 kolekcijos knygų yra pažymėtos A. Mošinskio ekslibrisais. A. Mošinskio asmeninės bibliotekos spauda nepavyko surasti ir Vilniaus universiteto bibliotekos knygose.

H. ir A. Mošinskiai, gyvendami Brazilijoje ir norėdami išsaugoti savo asmeninę biblioteką, kurioje 1992 m. buvo sukaupta apie 40 tūkst. knygų, ketino jas persiųsti į Lietuvą. Apie tai H. Mošinskienė viešnagės Lietuvoje metu pasisakė spaudoje: *Mums gyvenant Brazilijoje, San Paule, mano vyras dirbo kalnų ir sunkiosios pramonės įmonėse, o laisvu laiku atsidėjo senų istorinių knygų paieškoms, rašė atsiminimus, propagavo Lietuvos istoriją, kultūrą. Po vyro mirties liko turtinga biblioteka, su kuria turiu nemaža rūpesčių. Brazilijos lietuvių bendruomenė nėra didelė, neturime archyvų specialistų, kurie galėtų įvertinti retus leidinius ir išsaugoti. <...> Norėčiau visą mūsų biblioteką (apie 40 tūkst. egz.) padovanoti Lietuvai.⁴⁰*

Jau pradėjusi devintą dešimtį metų Halina Didžiulytė-Mošinskienė leidosi į nelen-gvą kelionę iš San Paulo į išsiilgtą, atsiminimuose ir sapnuose dažnai regimą savo tėvų, senelių ir savo vaikystės, jaunystės dienų žemę – Lietuvą, Anykščių kraštą. Šviesus ir kartu labai jaudinantis buvo daugelį metų nematytos tėvonijos aplankymas. Prieš

įžengdama į Griežionėlių sodybos namą, kur buvo patirta tiek laimingų valandėlių. Didžiulytė-Mošinskienė atsiklaupė ir pabučiavo prieangio slenkstį...⁴¹ Kaip ji pati vėliau – 1994 metais – viename laiške M. Telksnytei ir V. Račkaičiui rašė: Savyje aš jaučiu, kad dar neatsilyginau Lietuvai už savo laimingą jaunystę, neatsilyginau Dievui už taip brangius tėvus ir protėvius, kad dar turėčiau daug kuo būti artume savo tautos, ypač kol dar esu pajėgi.⁴²

To meto Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos sekretoriaus Vytauto Balčiūno, Kultūros paveldo departamento direktoriaus Arūno Bėkštos, Brazilijos lietuvių bendruomenės pirmininkės Anos Veros Tatarūnienės bei kitų kultūros žmonių rūpesčiu H. Mošinskienės atrinktų asmeninės bibliotekos knygų kolekcija atkeliavo į Anykščius. Knygų siunta pasiekė A. Baranausko ir A. Vienuolio-Žukausko memorialinį muziejų. H. Mošinskienės Knygų dovanojimo akte parašyta: *Paraiškiu, kad 588 kilogramai knygų ir rankraščių mano asmeninės bibliotekos yra dovana Lietuvos Respublikos Kultūros ir švietimo ministerijai. San Paulo, 1994, birželio 6 d.*⁴³ Kartu su iš San Paulo atkeliavusiomis knygomis, spauda, laiškais Anykščius pasiekė ir pluoštas H. Didžiulytės-Mošinskienės rankraščių – beletristika, atsiminimai, poezija, publicistika.

H. Mošinskienė laiškuose anykštėnams džiaugėsi: *Labai dažnai gyvenu prisiminimais tos mano viešnagės tėviškėje, ilgiuosi Jūsų visų, labai ilgiuosi. Dabar esu rami, kad pagaliau knygos jau saugiai priglaustos...*⁴⁴ Ji norėjo, kad knygos gyventų savo tikrąjį gyvenimą, kad būtų skaitomos Lietuvoje. Bibliotekos savininkės noras išsipildė. A. Baranausko ir A. Vienuolio-Žukausko memorialinio muziejaus vardu direktorius Antanas Verbickas 2013 m. gruodžio 13 d. pasirašė Knygų perdavimo deklaraciją, kurioje įsipareigojo perduoti Anykščių L. ir S. Didžiulių viešajai bibliotekai įkurtuvių naujajame pastate (Vyskupo skveras 1) proga H. Didžiulytės-Mošinskienės asmeninės bibliotekos knygas. Deklaracijoje rašoma: <...> *Šios dienos laukdamas, A. Baranausko ir A. Vienuolio-Žukausko memorialinis muziejus du dešimtmečius saugojo knygų lobį – iš Brazilijos į Anykščius atgabentą daugiau kaip 500 tomų asmeninę biblioteką. Anykštėnų šviesulių Liudvikos ir Stanislovo Didžiulių anūkė Halina Didžiulytė-Mošinskienė ją sukaupė ir perdavė anykštėnams toliau skaityti, kai jos pačios*

40 BIELSKYTĖ, Vida. Po 50 metų: pamąstymai gyvenime ir širdyje, p. 3.

41 TELKSNYTĖ, Milda; RAČKAITIS, Vygandas. „...Dar neatsilyginau Lietuvai“. *Anykščiai*, 1994, nr. 7, p. 31.

42 H. Mošinskienės 1994 m. liepos 24 d. laiškas M. ir V. Račkaičiams [rankraštis]. Anykščių VB Kraštotyros ir leidybos skyrius. Rankraščiai. F. 2.

43 *Dovanojimo aktas*: H. Mošinskienės knygos, pa-

dovanotos Lietuvos Respublikos kultūros ir švietimo ministerijai 1994 m. birželio 6 d. [mašinėraštis]. Anykščių A. Baranausko ir A. Vienuolio-Žukausko memorialinis muziejus, VŽM 10422. D3344. 1 lap.

44 H. Mošinskienės 1994 m. liepos 24 d. laiškas M. ir V. Račkaičiams [rankraštis]. Anykščių VB Kraštotyros ir leidybos skyrius. Rankraščiai. F. 2.

akys tai daryti pavargo. Perduodame Jums šias knygas kaip Didžiulių giminės kultūrinio palikimo dalį, skirtą jų vardu pavadintai Liudvikos ir Stanislovo Didžiulių viešajai bibliotekai. Tegu šis knygų rinkinys, sudarytas XX a. antroje pusėje anapus Atlanto, nuo šiol tampa Jūsų turtu, kuriuo džiuginsite skaityti mėgstančius anykštėnus.⁴⁵ Deklaracija bibliotekininkams buvo įteikta 2013 m. gruodžio 13 d., o knygos perduotos 2014 m. vasarį.

Brazilijoje Mošinskiai dovanuoja knygas įvairioms bibliotekoms, organizacijoms. Tai patvirtina straipsniai išeivijos spaudoje, laišakai ir Anykščių muziejaus archyve saugomi rankraštiniai dokumentai. Anykščių muziejuje yra H. ir A. Mošinskių padovanotų knygų Brazilijos lietuvių sąjungos „Alianca“ bibliotekai sąrašas ir dovanojimo aktas. 1982 m. lapkričio 10 d. datuotame akte rašoma: *Halina ir Algirdas Mošinskiai Br. Lietuvių Sąjungos Aliansa nariai, tvarkydami savo biblioteką rado daug knygų, kurios gal nepasiekia skaitančių lietuvių. Tos knygos, daugumoje, kaip ir „Pergalės“ kultūrinis literatūros mėnesinis žurnalas yra dabartinės Lietuvos gyvenimo apraiška! Kad ją pažinti, reikia skaityti ir priimti tai, kas priimtina savo kriterijuje, atmesti tai, kas svetima. Knygoje rašytojas gyvena gyvą gyvenimą, gyvą aplinką, o tarp eilučių išskaitysį tą nuostabų laisvės ilgesį, korupcijos spaudimą, tą beprasmią pasiaukojimą už „proletariato rojų“.* – Skaitykite ir pažinkite šių dienų Lietuvą. – Daug naujų rašytojų vardų, daug naujų talentų priaugę. – Palyginkite, kuo domisi ir kuo gyvena išeivijos lietuviai su Lietuvoje gyvenančiu lietuviu. Skaitykite knygas – daug daugiau bus naudos ir protui, ir dvasiai, kaip iš tų nieko neduodančių TV novelių, tik likučius gyvenimo nuėsančius be jokios prasmės nežinion. Būsime laimingi, jei bent vienas Br. Liet. Sąjungos narys perskaitys po vieną mūsų dovanotą knygą! Halina ir Algirdas Mošinskiai. P. S. Dovanota yra 30 lietuviškų knygų ir du pilni komplektai „Pergalės“ 1979 ir 1980 m. bei nepilni 1978 ir 1981 metų, bei keletas ankstesnių metų. Pridedamas sąrašas dovanotų knygų.⁴⁶ Sąrašas yra lietuvių autorių kūriniai, išleisti Lietuvoje 1957–1978 metais: A. Vienuolio *Viešnia iš Šiaurės* (1957), Juozo Baltušio *Parduotos vasaros* (1957), *Sakmė apie Juzą* (1979), Ievos Simonaitytės *Pikčiurnienė* (1975), Juozo Požėros *Šalnos* (1978) ir kiti. Sąrašas ne tik Lietuvoje, bet ir Čikagoje išleistos knygos: Vaclovo Čičiūno *Tautinis auklėjimas šeimoje* (1953), Juozo Girniaus *Žmogus be Dievo* (1964), Antano Musteikio *Kiauros rieškučios* (1972), Juozo Kapačinsko *Siaubingos dienos* (1965) ir kitos.

Anykščių muziejuje saugomas ir H. Mošinskienės testamento juodraštis. Dokumente parašyta: *Bibliotekos „Lietuvių enciklopedija“ jau nuo seniau užsiprašė dukte Janina Danutė Mošinskis. Visas kitas knygas atiduokite Vila Prudente bibliotekai. Išeivijoje išleistas knygas siųskite į Vilniaus universiteto biblioteką, koku nors būdu rasite. Halina Mošinskienė. Mano testamentas (juodraštis), 1984 m. gegužės 23 d.*⁴⁷ 1985 m. inžinieriaus A. Mošinskio iniciatyva *Lietuvių enciklopedija* buvo

padovanota San Paulo miesto savivaldybės bibliotekai – *Biblioteca Municipal de Sao Paulo Mario de Andrade*⁴⁸.

Suradome tik mažą dalį padovanotų Mošinskių bibliotekos knygų, tačiau ne-kyla abejonių, kad jos sklaida yra gerokai didesnė. Atsižvelgiant į tai, kad, pasak H. Mošinskienės, jų šeimos biblioteką sudarė apie 40 tūkst. egzempliorių knygų, atsekti jų likimą tikrai nelengva.

1990 m. Lietuvai atgavus nepriklausomybę, išeivių asmeninės bibliotekos savi-
ninkų ar kitų suinteresuotų asmenų bei institucijų pastangomis buvo gabenamos į
Lietuvą. Tačiau blėstant domėjimosi išeivija entuziazmui, retėjant vyresniosios kar-
tos išeivijos veikėjų gretoms, asmeninių bibliotekų, kaip neatsiejamo išeivijos kultū-
ros paveldo, klausimas tampa vis aktualesnis. Koks likimas išeivių bibliotekų, kurios
liko išeivijoje ar artimieji jas išsaugojo? Sprendžiant iš H. Mošinskienės laišku, nie-
ko gero negalime tikėtis. Ne tik knygos, bet ir rankraščiai, palikti be savininkų, buvo
pasmerkti praradimui. Apie tai rašo ir H. Mošinkienė: *Atgaivino kiek dukros kelionė į
tėviškę, tuo pačiu galėjau perduoti savo rašytus „gyvenimo epizodus“ Anykščių archyvu.
Ar tai turės vertės? Bet nenorėjau, kad palikuonys, kuriems tikrai tai visai neįdomu, jaus-
tų „sąžinės graužimą“, kad tą „balastą“ nežinia kur sulikviduotų.*⁴⁹ H. Mošinskienė gy-
veno Brazilijoje su viltimi dar sugrįžti į Tėvynę ir čia užbaigti savo likusias dienas⁵⁰.

H. Mošinskienė laiškuose nuolat užsimindavo, kad į Lietuvą norėtų persiūs-
ti visą biblioteką, tačiau nėra kam apmokėti siuntimo išlaidų⁵¹. H. Mošinskienės
sesuo Irena Didžiulytė-Jurevičienė laiške M. Telksnytei taip pat išreiškė rūpestį
likusia Brazilijoje A. ir H. Mošinskių biblioteka: *Prieš dešimtmetį didelę dalį knygų
pavyko pargabenti, o dabar žymiai sudėtingiau. Kaip jau bus – taip, nes mes – namiškiai,
taip pat nieko nepajėgsime nuveikti...*⁵²

Į Lietuvą atsiųstose knygose nebuvo inventorinių numerių bei savininkų as-
meninės bibliotekėlės spaudų, tačiau Brazilijos Lietuvių sąjungai dovanotų knygų

45 *Knygų perdavimo deklaracija*. Anykščiai, 2013 m. [mašininraštis]. Anykščių VB Kraštotyros ir leidybos skyrius, Rankraščiai, F. 9, 1 lap.

46 *Dovanojimo aktas*: knygos padovanotos Br. Lietuvių Sąjungos–Aliansa bibliotekai 1982 m. lapkričio 10 d. [rankraštis]. Anykščių A. Baranausko ir A. Vienuolio-Žukausko memorialinis muziejus, VŽM 10422. D3344. 4 lap.

47 MOŠINSKIENĖ, Halina. *Mano testamentas* [rankraštis]: (juodraštis), 1984 m. gegužės 23 d. Anykščių A. Baranausko ir A. Vienuolio-Žukausko memorialinis muziejus, VŽM 10398. D 3320, 1 lap.

48 Lietuvių enciklopedija bibliotekai. *Mūsų žinios*,

1985, spalio 3, p. 2.

49 H. Mošinskienės 1996 m. sausio 25 d. laiškas M. ir V. Račkaičiams [rankraštis]. Anykščių VB Kraštotyros ir leidybos skyrius, Rankraščiai. F. 2.

50 MOŠINSKIENĖ, Halina. Apie kitus ir save. Iš *Juozo Balčikonio gimnazija prisiminimuose*. Panevėžys, 2007, p. 690–695.

51 H. Mošinskienės 1996 m. kovo 26 d. laiškas M. ir V. Račkaičiams [rankraštis]. Anykščių VB Kraštotyros ir leidybos skyrius, Rankraščiai. F. 2.

52 I. Jurevičienės 2004 m. birželio 7 d. laiškas M. Telksnytei [rankraštis]. Anykščių VB Kraštotyros ir leidybos skyrius, Rankraščiai. F. 2.

aktas su pridėtu bibliografiniu knygų sąrašu leidžia daryti prielaidą, kad knygos buvo apskaitomos, registruojamos bei kataloguojamos. Dauguma jų pažymėtos autografais ir A. Mošinskio ekslibrisais. 2014 m. kovo–gegužės mėn. Anykščių viešojoje bibliotekoje Kraštotyros ir leidybos skyriuje buvo surengta H. ir A. Mošinskių asmeninės bibliotekos knygų paroda „Knygnešių anūkės palikimas“. Ji sulaukė skaitytojų dėmesio. Dabar knygos yra skaitomos, aptarinėjamos.

Išvados

Kultūros šviesuolių H. ir A. Mošinskių asmeninės bibliotekos tyrimas atskleidė išsilavinusių, išeivijoje gyvenusių lietuvių patriotiškumą, siekį per knygą, spausdintą lietuvišką žodį išsaugoti ryšį su Lietuva, gimtąja kalba. Asmeninėje bibliotekoje sukauptos išeivijoje išleistos lietuviškos knygos yra reikšmingos ne vien dėl mažo jų išleistų egzempliorių skaičiaus. Jos yra tarsi įrodymas ateinančioms kartoms, kas buvo, kuo gyveno ir kuo rūpinosi lietuviai išeivijoje. Pažinę iš arčiau išeivių gyvenimą, suprasime, kokia atsakomybė laukia ir ko iš jaunųjų emigrantų gali tikėtis šiandienės Europos Lietuva. Žinoti senosios išeivių kartos pasiekimus, nuopelnus Lietuvai, gimtajam kraštui yra tiesiog privalu šių dienų jaunajai kartai.

Tyrinėta biblioteka pasižymi universalumu, tačiau vyrauja socialinių ir humanitarinių mokslų knygos, nulemtos savininkų H. ir A. Mošinskių kultūrinių ir profesinių interesų. Nemažą kolekcijos dalį sudaro knygų autorių, artimųjų ir bičiulių dovanos. Knygos ypač vertingos dėl jose esamų marginalijų, radinių, autografų bei dovanojimo įrašų, kurie padėjo atskleisti savininkų ryšius su išeivijoje gyvenusiais lietuviams rašytojais bei kitais kultūros veikėjais, išsiaiškinti savininkų dar nežinomus biografijų faktus. Įrašų turinys patvirtino, kad tėvynės netekusiems žmonėms asmeninė biblioteka buvo tarsi sąlytis su gimtosios kalbos, lietuviškos kultūros aplinka.

Pažymėtina, kad išeivijoje nėra atsakingų institucijų, kurios perimtų mirusių savininkų asmenines bibliotekas savo globon, todėl knygos daugeliu atvejų yra pasmerktos sunykti. Knygų kolekcijų išsaugojimas ir tęstinumas įmanomas tik perdavus rinkinius Lietuvos institucijoms ir geriausiu atveju – parašius testamentą, kurio vykdymas būtų privalomas artimiems žmonėms.

Straipsnyje iš dalies pavyko atskleisti Mošinskių bibliotekos paveldo likimą, sklaidą ir dabartinę būklę, tačiau tyrimus reikėtų pratęsti, ypač atkreipiant dėmesį į A. Mošinskio marginalijas, įrašus ir radinius Vilniaus universiteto bibliotekai dovanotose knygose. Tai padėtų atskleisti nemažai naujų Mošinskių šeimos bei kitų išeivių Brazilijoje gyvenimo ir veiklos faktų. Asmeninės H. ir A. Mošinskių bibliotekos išsamesnė rekonstrukcija – ateities uždavinys.

Literatūra ir šaltiniai

1. A. Mošinskio 1946 m. rugsėjo 24 d. laiškas A. Geručiai [maširaštis]. VUB RS, F 155–588. 1 lap.
2. A. Mošinskis domisi senomis knygomis. *Naujienos*, 1967, rugpjūčio 28, (nr. 201), p. 2–4.
3. Algirdas Mošinskis. Iš *Kauno meno mokykla 1940–1951*. Kaunas, 2002, p. 164–165.
4. BIELSKYTĖ, Vida. Po 50 metų: pamąstymai gyvenime ir širdyje: interviu su išeivijos rašytoja Halina Didžiulyte-Mošinskiene. *Tiesa*, 1992, liepos 16, p. 3.
5. BRAZIŪNIENĖ, Alma. *Bibliofilija kaip asmenybės raiška*. Vilnius, 2008. 272 p.
6. BUTKEVIČIENĖ, B. *Dovanos Vilniaus universiteto Mokslinei bibliotekai* [maširaštis]. VUB RS, F. 47. 5 lap.
7. DOBUŽINSKIS, M. Senoviniai Lietuvos žemėlapiai. *Lietuvos aidas*, 1933, birželio 16, (nr. 109), p. 2–3.
8. *Dovanojimo aktas*: H. Mošinskienės knygos, padovanotos Lietuvos Respublikos kultūros ir švietimo ministerijai 1994 m. birželio 6 d. [maširaštis]. Anykščių A. Baranausko ir A. Vienuolio-Žukausko memorialinis muziejus, VŽM 10422. D3344. 1 lap.
9. *Dovanojimo aktas*: knygos padovanotos Br. Lietuvių Sąjungos-Aliansa bibliotekai 1982 m. lapkričio 10 d. [rankaštis]. Anykščių A. Baranausko ir A. Vienuolio-Žukausko memorialinis muziejus, VŽM 10422. D3344. 4 lap.
10. H. Mošinskienės 1987 m. kovo mėn. laiškas p. Verai [rankaštis]. Anykščių VB Kraštotyros ir leidybos skyrius. H. Didžiulytės-Mošinskienės asmeninės bibliotekos fondas, 1 lap.
11. H. Mošinskienės 1994 m. gegužės 15 d. laiškas M. ir V. Račkaičiams [rankaštis]. Anykščių VB Kraštotyros ir leidybos skyrius. Rankraščiai. F. 2.
12. H. Mošinskienės 1994 m. liepos 24 d. laiškas M. ir V. Račkaičiams [rankaštis]. Anykščių VB Kraštotyros ir leidybos skyrius. Rankraščiai. F. 2.
13. H. Mošinskienės 1996 m. sausio 25 d. laiškas M. ir V. Račkaičiams [rankaštis]. Anykščių VB Kraštotyros ir leidybos skyrius. Rankraščiai. F. 2.
14. H. Mošinskienės 1996 m. kovo 26 d. laiškas M. ir V. Račkaičiams [rankaštis]. Anykščių VB Kraštotyros ir leidybos skyrius. Rankraščiai. F. 2.
15. H. Mošinskienės 2001 m. balandžio 15 d. laiškas M. ir V. Račkaičiams [rankaštis]. Anykščių VB Kraštotyros ir leidybos skyrius. Rankraščiai. F. 2.
16. Halina Mošinskienė. Iš *Anykštėnų biografijų žinynas* [interaktyvus]. Anykščiai [žiūrėta 2014 m. liepos 18 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.anykstenai.lt>>.
17. I. Jurevičienės 2004 m. birželio 7 d. laiškas M. Telksnytei [rankaštis]. Anykščių VB Kraštotyros ir leidybos skyrius, Rankraščiai. F. 2.
18. *Knygų perdavimo deklaracija*. Anykščiai, 2013 m. [maširaštis]. Anykščių VB Kraštotyros ir leidybos skyrius. Rankraščiai. F. 9. 1 lap.
19. Lietuvių enciklopedija bibliotekai. *Mūsų žinios*, 1985, spalio 3, p. 2.
20. *Lietuvių istorijos draugijos bendraraštis*, nr. 6. [maširaštis]. Anykščių VB Kraštotyros ir leidybos skyrius. H. Didžiulytės-Mošinskienės asmeninės bibliotekos fondas. 2 lap.
21. MOŠINSKIENĖ, Halina. Gimnazijoje 1920–1928 metais. Apie kitus ir save. Iš *Panevėžio Juozo Balčikonio gimnazija prisiminimuose*. Panevėžys, 2007, p. 157–159.
22. MOŠINSKIENĖ, Halina. *Mano testamentas* [rankaštis]: (juodraštis), 1984 m. gegužės 23 d. Anykščių A. Baranausko ir A. Vienuolio-Žukausko memorialinis muziejus, VŽM 10398. D 3320. 1 lap.
23. Mošinskis Algirdas. Iš *Lietuvių enciklopedija*. Boston, Mass, 1985, t. 37, p. 413.
24. Mošinskis Algirdas. Iš *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. Vilnius, 2009, t. 15, p. 514.
25. MOŠINSKIS, Algirdas. Tylaus kabineto mokslininko ryžtas: kaip prof. Vaclovas Biržiška išgelbėjo vertingas knygas nuo sunaikinimo. *Tarp knygų*, 2004, nr. 12, p. 18–20.
26. NYKA-NILIŪNAS, Alfonsas. Pereitos vasaros knygų derlius. *Aidai*, 1969, balandžio 4 d.

27. RAILA, Bronys. *Dialogas su lietuviais*. Boston, Mass, 1970.
28. TELKSNYTĖ, Milda, RAČKAITIS, Vygandas. „...Dar neatsilyginau Lietuvai“. *Anykščiai*, 1994, nr. 7, p. 31.
29. Trumpai. *Naujienos*, 1971, rugsėjo 13, nr. 215, p. 6.
30. VĖLAVIČIENĖ, Silvija. [Priešaš apie A. Mošinskį]. *Tarp knygų*, 2004, nr. 12, p. 19.
31. Veros Radauskienės laiškas Onai Jakutienei. Berlynas, 26.11.44. *Metmenys*, 2005, nr. 85, p. 19.

THE PRIVATE LIBRARY OF HALINA DIDŽIULYTĖ-MOŠINSKIENĖ
AND ALGIRDAS MOŠINSKIS

Audronė Berezauskienė

Summary

The article presents an analysis of the family library which once belonged to the Lithuanian public and cultural figures living in exile, writer and pedagogue Halina Didžiulytė-Mošinskienė and her husband, engineer, architect and bibliophile Algirdas Mošinskis.

The book collection stored in The Public Liudvika and Stanislovas Didžiuliai Library of Anykščiai District Municipality (hereinafter referred to as the Public Library) constitutes the fundamental source of the research. A short overview of the books of the private A. Mošinskis' library, stored in the funds of the Library of Vilnius University and Martynas Mažvydas National Library of Lithuania is also presented. Employing the methods of traditional library science, the composition of the private library and its fate have been revealed, as well as its unique character has been disclosed. The analysis of the library has been conducted by way of using the aspects of theme and cultural history.

It has been concluded that a private library served each Lithuanian living in exile as a certain kind of a tie binding him or her with their mother tongue and the environment of their culture.

In the course of the research, it has been indicated that H. and A. Mošinskiai collected their private library inspired by their interests as public figures, Lithuanian patriots and representatives of culture, education and art.

The research made into the private library of the well-educated cultural figures H. and A. Mošinskiai has proved that it was in the interests of educated Lithuanians living in exile to preserve the bond with their homeland and mother tongue. Moreover, it helped to evaluate the special nature of publishing process of Lithuanian books. The importance of preserving the Lithuanian books published in exile that are available in the private library of H. and A. Mošinskiai was related to the fact alone that they were released in very small numbers of copies. The average number of copies Lithuanian books used to be published in was a mere 1.000 copies.

The library under the research distinguishes itself by its definite universality, determined by the cultural and professional interests of the owners H. and A. Mošinskiai. A considerable part of the book collection is made up of books presented to the owners by their authors, friends and other close people. The value of the books is enhanced by the autographs and inscriptions found in them that helped identify the owners' ties with the Lithuanian writers and other cultural figures in exile.

They also brought some light to the owners' biographical facts. The contents of the found inscriptions have confirmed the fact that a private library played part of a connection with their mother tongue and the environment of Lithuanian culture to the people deprived of their homeland.

In conclusion, it can be stated that the private libraries once owned by Lithuanians living in exile were doomed to disappear, bearing in mind the fact that there were no institutions responsible for taking over the book funds under their custody in the event of the owner's death. The preservation and continuation of the book collections only became possible when they were transferred to the institutions based in Lithuania, and best of all, if they were bequeathed following the owner's Last Will, the execution of which was obligatory to the heirs. No data were found on the library's catalogue, leaving it beyond the field of the research. The book collection in the private library of A. Mošinskis, stored in the Library of Vilnius University, has not been given a more profound analysis either.

An in-depth reconstruction of the private library of H. and A. Mošinskiai still remains a future task.

*Įteikta 2014 m. spalio 1 d.
Priimta 2015 m. vasario 20 d.*